

רמלה

תכנית לשיקום העיר במסגרת תפיסה כוללת

עוזי גדור

כין הרכים מאד שסייעו
כמהלך הכנת עבודה זו
חובה לפרט בשמן של אילנה
שכטר אשר היתה שותפה לרוב
מהלכיה והנרייט קקונדה -
תושבת העיר ואשת חינוך.
להן ולכל השאר - תודה.

פתח דבר

התכנית לשיקום שכונות במסגרת תפיסה של תכנון עירוני כולל ברמלה היא נסיון חדש להציע איסטרטגיה של טיפול בבעיות שכונות המצוקה העירוניות. החידוש הוא במעבר מהתיחסות לשכונה כמרחב גיאוגרפי תחום וסגור, לטיפול בתשתית העירונית, בנושאים העיקריים אשר יקבעו ויכוונו את צמיחתה של העיר.

המדובר בהרחבת ההתייחסות מתכנון שכונתי לתכנון עירוני, המבוסס על המיתאר העירוני, מערכות תשתית התחבורה, אזורי מסחר, תעשיה, מגורים, שירותי קהילה וחברה, עם מסגרות הארגון והניהול המקומיים הדרושים לעיר. המוצע כאן הוא לעסוק בשיקום והתחדשות של שכונות מצוקה מוגדרות במשולב עם קידום פתרון בעיות כלל-עירוניות.

תכנית שיקום והתחדשות השכונות הופעלה בישראל החל מסוף שנות ה-70. ב-1978 נכללו במסגרת הפרוייקט 15 השכונות הראשונות ובכלל זה גם שכונות אג"ש (אגף השיכון) - ביל"ו. כיום פועלת התכנית ב-84 שכונות בכל רחבי הארץ. בשיטת הפעלה של התכנית נבחרו השכונות שנכללו בתכנית על בסיס הגדרה מפורשת של התחומים הגיאוגרפיים של אזורי המצוקה, כאשר כל מאמץ העבודה הושקע כלפי השכונה פנימה. הכוונה היתה להביא לטיפול וריכוז שירותי קהילה וחברה, בהעדפה חיובית לעומת חלקי העיר האחרים. דגש מיוחד ניתן לארגון הקהילתי של תושבי השכונה הגיאוגרפית בדרך של מתן אפשרות לשיתוף התושבים בגיבוש התכניות והקצאת המשאבים למימושו בתחומי השכונה.

גישת הפיתוח שנבחרה על מנת להשיג את יעדי השיקום מבוססת על התפתחות הדרגתית של התכנית, כאשר בשלבים הראשונים עיקר המשימה היא בארגון קהילתי-מקומי וטיפול בבעיות שהן גורמי מצוקה שפתרון דחוף ביותר. השלב הראשון נמשך בהתאם למצב השכונה בין שנה לשלוש שנים. השלב השני מוקדש לתהליכי צמיחה בשכונה. בשלב זה נוספים לשכונה מרבית השירותים הקהילתיים החסרים, נבנים מבני ציבור וקהילה ומגיעים לידי מימוש התוכניות לשיפור הדיור, הרחבתו, ושיפור תשתית הסביבה (מדרכות, ביוב ותאורת רחובות). השלב השלישי והאחרון, לקראת סיום תפקידה של תכנית השיקום, הוא שלב ההשתלבות, שבו משתנה המגמה מטיפול בבעיות השכונה-פנימה, לפתיחתה להשתלבות עם המירקם העירוני הסובב אותה, על-ידי משיכת תושבים משכונות אחרות שיצטרפו כצרכני שירותי קהילה בשכונה, או בשילוב השכונה במירקם הפעילות העירונית מתוך מוצא של שוויוניות.

"האיסטרטגיה התלת-שלבית" הוכיחה עצמה בשכונות רבות. עם זאת התברר שיש קשיים במימוש שלב ההשתלבות בשני טיפוסים שכונה: ערי פיתוח, כאשר כל העיר נכללת בתכנית השיקום ושכונות מצוקה בערים החסרות מירקם עירוני מבוסס. המכנה המשותף הוא שבתהליך ההשתלבות חסרה התשתית העירונית, אליה מיועדת השכונה להשתלב. לכל היותר תוכל השכונה שהגיעה לשלבים מתקדמים בתהליך שיקומה, להצטרף לבעיה הכוללת של העיר. המשך טיפוח שכונה כזו יהיה ללא התייחסות לבעיות המירקם העירוני בטווח הקצר, אולם יש חשש שההישג הנוסף יהיה מלאכותי ולא יתקיים לאחר הפסקת ההעדפה והטיפול הניתנים במסגרת התכנית.

כאשר באנו לבחון את רשימת השכונות הממתינות עדיין לתורן להצטרף לתכנית, הוצגו לנו שלוש שכונות נוספות ברמלה המועמדות לשיקום, כאשר לאחת מהן, שכונת בן גוריון, עדיפות גבוהה מבחינת המדד המשוקלל של תופעות המצוקה. בשלב זה הועלה הרעיון שמא עלינו לשנות את גישת הפיתוח ולהציע תכנית שתהיה מורכבת משילוב שתי רמות של התערבות: התייחסות לפיתוח כלל המירקם העירוני של רמלה במשולב עם התמקדות בתחומי טיפול נבחרים, אשר חלקם הם בתחום שכונתי מוגדר וחלקם קשורים במקדים שיהיו מנוף לפיתוח התשתית

הפיסית, הקהילתית, הכלכלית והארגונית של העיר. בדרך זו אנו מצפים לתרומות נוספות של השיקום בנוסף לאלו שהושגו בגישות שיושמו בתכנית בעבר.

1. עידוד וטיפוח המרקם העירוני הכולל, האמור "לקלוט" ולהשתתף עם שכונות המצוקה שבעיר, החל משלבי הפינוח הראשונים, כך שתיווצר התשתית המתאימה להשתלבות שכונת אג"ש-ביל"ו ושכונות נוספות שיצטרפו לתכנית בהמשך.

2. ההתייחסות לפיתוח עיר כולה תביא ליתר רציונליזציה בתכנון מערכות שירותים קהילתיים ובעיקר בתחום החינוך וההכשרה המקצועית, וכן ליתר רציונליזציה במיקום מבני ציבור ושירותי קהילה המיועדים לשרת את כלל אוכלוסיית העיר.

3. התייחסות לתכנון עירוני כולל, תתן הזדמנות לשילוב שכבות אוכלוסייה הנחשבות "חזקות" יותר בתכנית, כך שמשאבי אנוש הנמצאים בעיר יתרמו מבפנים למאמץ השיקום והפיתוח. (ההתייחסות לשכונה בודדת כאל מוקד מצוקה מוציאה ממעגל ההתייחסות שכבות אוכלוסייה הנחשבות כחזקות יותר).

4. בתכנון פיתוח המירקם העירוני עשויות להיווצר הזדמנויות לדגמים חדשים של התחדשות, המבוססים על שילוב בין המגזר העסקי למגזר הפרטי (שירותי מסחר, פיתוח תירות והרחבת הבסיס הכלכלי והזדמנויות התעסוקה בעיר). כמו כן עשויים להתפתח דגמים של שילוב הון ציבורי עם הון פרטי במאמץ הפיתוח המשולב.

בכוונה לגבש גישה חדשה של תכנית לפיתוח העיר רמלה, במסגרת של תפיסה כוללת, ביקשנו מעוזי גדור, מהמרכז לחקר ההתיישבות, שיתגייס לתקופה של מספר שבועות ויבחן באורח ראשוני את האפשרויות הטמונות בגישה החדשה. עוזי, במסירות, בזריזות ובמיומנות המקצועית האופייניים לו חיבר תוך זמן קצר מסמך רקע המתאר את בעיות הפיתוח העירוני ברמלה, תוך התמקדות במגזר החינוך שהוא לדעתו הרלוונטי והדחוף ביותר.

ברצוני להודות לעוזי על עבודתו, ולקוות יחד עם אנשי רמלה ומוסדות העיריה והממשלה, שגם הביעו נכונותם להתגייס לגיבוש תכנית משותפת, שמתוך הדיון על התכנית המוגשת כאן תפתח גישה חדשה לשיקום והתחדשות שכונות.

גדעון ויתקון

מנהל תכנית התחדשות השכונות

תוכן הענינים

1	תקציר
11	.1 כללי
12	.2 העיר רמלה - מצב קיים
23	.3 התפיסה התכנונית
30	.4 חיזוק האוכלוסיה הקיימת
51	.5 קליטת אוכלוסיה מבחוץ
54	.6 התכנית ומשמעויותיה הפיסיות
58	.7 ההערכות הארגונית
60	.8 עלות ומקורות מימון
61	.9 מילות סיכום

תקציר

א. התפיסה שביסוד התכנית

תכנית זו מציעה דרך להתמודדות עם בעיות עיר שאוכלוסייתה טעונת טיפוח. המטרה היא להוציאה ממצבה הנוכחי ולהביאה לנקודה שממנה תוכל להמשיך ולהתקדם בכוחותיה היא.

ביסוד התכנית מספר תפיסות עקרוניות:

- הצורך בטיפול במסגרת כלל-יישובית. זאת לנוכח הרכב אוכלוסיית העיר, בעיותיה הפיסיות ומצבן של מערכותיה העיקריות.
- מגבלת האמצעים: ההכרה שהאמצעים שיעמדו לרשות הפרוייקט - ויהיו גדולים ככל שיהיו - עדיין יהוו מגבלה. מכאן הצורך לבחור היטב את תחומי הפעולה בהתאם לתרומתם להשגת היעד, ותוך הגדרות כמותיות נדרשות ומחייבות.
- הקשר בין הדרך לקידום עיר כרמלה ואוכלוסייתה העיקרית (לעומת בעיותיה של עיר מבוססת הקשורות באוכלוסיות שוליים ובחריגים).
- הצורך בריכוז מאמץ בטווח קצר יחסית על מנת להגיע לתוצאות מוקדמות כלל האפשר. בזכותן ישמרו העירנות, ההתלהבות והמתח היוצר.
- שיתוף הפעולה רחב ההיקף הנדרש לנוכח ממדי הפרוייקט, מורכבותו ויזמרותיו. בלא הסכמה ממלכתית ותמיכה כללית סיכויי ההצלחה מועטים.
- חיוניותם של כלים אשר לא רק יענו על צרכי תקופת הפיתוח אלא יוסיפו ויתפקדו בתקופה שלאחריה תוך הפעלה עצמית של הגורם המקומי. ביצירת כלים אלו מותנית ההמשכיות שהיא ההצלחה.

ב. רמלה - נתונים בסיסיים

על פי נתוני מפקד האוכלוסיה (1983) מנתה רמלה כ-42,250 נפש, מרביתם יהודים (85%) ומיעוטם ערבים (כ-15%). יש להניח שכיום מגיעה אוכלוסייתה לכ-45,000 נפש. מספר משקי הבית כ-10,500, מהם כ-1,000 במגזר הערבי.

האוכלוסיה היהודית

כ-78% מיהודי העיר מוצאם באסיה, אפריקה ומחוזותיה הדרומיים של בריה"מ. רוב המכריע עולי שנות החמישים או צאצאיהם. מיעוטם, עולי שנות השבעים. המשפחה הממוצעת מונה 3.7 נפשות ומספר הילדים במשפחה ממוצעת 2.4. שיעור הקשישים באוכלוסיה נופל מן הממוצע הארצי (7.1%). קצב הגידול כ-1.6% לשנה. הגיל הממוצע נמוך יחסית (25.3) וגודל שנתון בגיל הרך כ-2.2%. רמת ההשכלה

נופלת מן הממוצע הארצי (10.2 שנות לימוד לבני +15) והפער גדל והולך ככל שהשוואה מתייחסת לרמת השכלה גבוהה (השכלה תיכונית, בעלי תואר אקדמי).

מכלל אוכלוסיית הבוגרים (+15) נמנים על מחנה המועסקים כ-12,000 נפש המהווים 49.3%. שיעור המועסקים נופל מן הממוצע הארצי הן לגבי הגברים וביותר - לגבי הנשים. גבוה אף שיעור הבלתי-מועסקים בין ראשי המשפחות.

בין המועסקים בולט שיעורם הגבוה של עובדי תעשייה ונמוך שיעורם של עובדי השירותים והמסחר. ענפי התעשייה העיקריים: מתכת, טקסטיל, עץ ומזון. משמע ריכוז גבוה בענפים בהם רמת השכר נמוכה יחסית. ההכנסה הממוצעת לנפש במשפחת מועסק שכיר כ-83% מן הממוצע הארצי המקביל.

האוכלוסייה הערבית

האוכלוסייה הערבית מונה כיום כ-7,000 נפש והיא גדלה בקצב של 4% לשנה (העולה על ריבוייה הטבעי). כ-70% ממנה מוסלמים והיתר - נוצרים. רוב האוכלוסייה המוסלמית מתגוררת בשכונות מרוכזות (ג'ואריש, גן חקל, כפר הבדוים) ויתרם - בעיר העתיקה. האוכלוסייה הנוצרית מתגוררת בחלקי העיר הותיקים הסמוכים למרכז.

האוכלוסייה המוסלמית הינה בעלת מאפייני מצוקה בולטים: משפחות גדולות (6.2 נפשות בממוצע), השכלה נמוכה (7.6 שנות לימוד), אחוז גבוה של עובדי תעשייה (45.3) ושיעור נמוך של נשים מועסקות (18.6%). ההכנסה הממוצעת של משפחת שכיר פחותה בכ-30% מההכנסה הארצית הממוצעת (הפער גדול עוד יותר בחישוב לנפש).

בולט הפער בין המוסלמים והנוצרים. האחרונים קרובים בחלק ניכר מן התחומים אל ממוצעי האוכלוסייה היהודית ובאחרים מהווים דרג ביניים בין היהודים והמוסלמים.

הפריסה הפיסית

שטח המשבצת העירונית כ-10,000 דונם והיא מוקפת במרבית צדדיה במשבצות של יישובים חקלאיים. מצפון - העיר לוד וממערב - באר יעקב. העיר חצויה על-ידי פרוזדור תחבורתי הכולל כביש ראשי ומסילת ברזל. המחצית המערבית (כ-5,000 דונם) זהו אזור המגורים. המחצית המזרחית כוללת אזורי תעשייה, מוסדות שונים ושטחים המוגדרים כחקלאים.

אזור המגורים כולל מרכז אזרחי הממקד אליו שלושה רובעים השונים באופיים: הרובע הצפוני (השכונות היהודיות הותיקות והיוקרתיות - כ-10,000 נפש) הרובע המערבי (השכונות היהודיות החדשות יחסית, מרביתן בעלות מאפייני מצוקה בולטים - כ-20,000 נפש) והעיר הישנה (הכוללת בתוכה את הרובע העתיק) כ-10,000 נפש, מהם כ-60% יהודים. מקבץ של רחובות נמוך. קטעים נטושים וקטעים מסחריים (שוק, מסעדות, בתי-מלאכה).

- קיומו של האזור הישן (הרובע העתיק והעיר שקדמה למדינה) על מכלול בעיותיו הפיסיות, אנושיות ומשפטיות.

- מגבלת הפוטנציאל הקרקעי.

- התפיסות השונות לגבי עתיד היישוב וכיוון התפתחותו (צירוף לוד-רמלה, ההגדרה כעיר מינהל).

צירוף מאפיינים אלה מנע תהליך התפתחות דינמי. אדרבה, נוצר מצב הפוך של התכנסות, מאזן הגירה שלילי וירידה בתפקוד העירוני. על רקע זה פעולות חיזוק ושיקום מוגבלות היקף הן כטפטוף אל תוך ערימת חול. סיכוייהן להותיר רישום - מועטות.

ג. מאפייני העיר (סיכום)

מאפייני אוכלוסיה

- עיר מעורבת בעלת נקודת מוצא התחלתית נמוכה (הן יהודית והן ערבית) ולאחר תהליך רב-שנתי של סלקציה שלילית (הנמשכת אף כיום).

- רמת השכלה נמוכה.

- רמה כלכלית נמוכה שהיא פועל יוצא מהיקף תעסוקתי והרכב תעסוקות.

ובסיכום: מכלול שפריו איכות חיים דלה למדי (רמת שירותים, נקיון ונוי, נתוני פשיעה).

מאפיינים פיסיים

- מיקום מרכזי צמוד לאזור המטרופוליטני של גוש דן וערי השפלה בינם לבין הבירה. בקרבת מערכות תחבורה ארציות (כביש, מסילת ברזל ונמל אויר).

- גודל היישוב הוא מעבר לכל סף שניתן לראות בו את ההסברלתחלואיו (או חלקו).

הנוסחה המוצעת: חיזוק האוכלוסיה

- חיזוק האוכלוסיה הקיימת.

- קליטת אוכלוסיה מבחוץ.

חיזוק האוכלוסיה הקיימת

הדרך המומלצת לחיזוק האוכלוסיה הקיימת היא באמצעות שיפור בסיסה הכלכלי. ההנחה היא שכל עוד נתונה הכלכליים של האוכלוסיה נמוכים, היא חסרת יכולת, חסרת מוטיבציה וחסרה יוזמה. זאת - בכל הקשור לאיכות חיים (מה שתורם לבעיותיה של תדמית העיר) וכן ביכולת לקדם את נושא החינוך (שיתוף הפעולה הנדרש בין מערכת החינוך והבית, טיפוח הגיל הרך). שיפור הבסיס הכלכלי יצור מהפך ביכולת התושבים ובעמדותיהם.

קליטת אוכלוסיה מבחוץ

המדובר באמצעי להחשת קידום העיר ואוכלוסייתה ולא בהגדלת אוכלוסיה כיעד כמותי. ההנחה היא שתוספת אוכלוסיה מבחוץ, ברמה גבוהה יחסית תסייע הן להחשת תהליך הקידום והן לשיפור התדמית

ה. הגדרת היעדים מבחינה כמותית

על בסיס השוואה עם ערים שונות בעלות מאפיינים ממוצעים מוצע לאמץ כיעדים כמותיים:

- שיעורי תעסוקה - 70% לגברים ו-40% לנשים (גידול ממוצע של 13%).

- רמת שכר ממוצעת הגבוהה ב-10% מן הנוכחית. זאת באמצעות קידום מקצועי של כ-4,500 עובדים

ס"ה גידול בהכנסות האוכלוסיה בכ-18%.

כן מוצעת תוספת אוכלוסיה מבחוץ בשיעור של כ-1,800 משפחות, המהוות כמחצית מסך הקליטה הפיסית המוצעת (היתר - זוגות צעירים מקומיים).

ו. חיזוק האוכלוסיה הקיימת

קידום האוכלוסיה הקיימת יעשה באמצעות פעולה בשלושה תחומים:

- הגדלת היקף המועסקים.

- קידום מקצועי

- קליטה פיסית של כ-2,000 משפחות בנים.

ההתייחסות היא לאוכלוסיה כולה אך מירב תשומת הלב תרוכז למעשה בשלוש קבוצות גידל מוגדרות:

- גילאי החינוך העל יסודי וקידומם במסלולים הטכנולוגיים והמקצועיים.

- משוחררי צה"ל ובני גילם אשר יהוו מערכת טיפולית מורכבת שראשיתה בשנות השירות, והמשכה - בהכוונה מקצועית ותעסוקתית אחריהן (כולל סיוע בדיור).

- העשירון שמעליהם (בני 23-35) - בהם יושקע מאמץ לקידום מקצועי אם במסגרת פנים מפעלית או במסגרות של משרד העבודה.

נפרט את התכניות לגבי שלוש קבוצות אלו.

מערכת החינוך העל-יסודית

כ-1,000 ילדי שנתון ממוצע בעיר נחלקים בין הזרמים השונים כדלקמן:

הזרם הממלכתי - כ-640 ילד
 הזרם הממלכתי דתי - כ-160 ילד
 המגזר הערבי - כ-200 ילד

בסיום בתי-הספר היסודיים פונים התלמידים לשורה של מוסדות על-יסודיים מהם תיכונים (עיוני לוד-רמלה, מקצועי - עמל, אורט לוד, מקיף - רקוסין, מקיף דתי - שקדיאל, מקיף ערבי), ומהם מסגרות מקצועיות (כבתי-ספר תעשייתיים, מרכזי הכשרה מקצועית, בתי נוער וקבוצות עבודה). המוסדות התיכונים סלקטיביים ביותר והם מתחרים על הרובד האיכותי שבקרב אוכלוסיית התלמידים. רק כ-60% מן התלמידים מצליחים להשתלב במסגרות שרמתן הולמת ואף חלק ניכר מאלה, עקב הכנה בלתי-מספקת במסגרת היסודית והעדר מסגרת מסייעת ומתגברת, משתבץ במסלולים ובמגמות נחותות. לכיתה י"ב מגיעים פחות ממחצית בני מחזור ממוצע.

על פי המוצע יאורגן החינוך בעיר במערכת הכוללת בתי-ספר יסודיים שכונתיים שש שנתיים, חטיבת ביניים עירונית וחטיבה על-יסודית, זאת בשלושת זרמי החינוך. לגבי שני הזרמים הקטנים יחסית (הדתי והערבי) מוצע להצמיד את חטיבת הביניים אל החטיבה העליונה (שקדיאל וביה"ס התיכון הערבי). בזרם הממלכתי ירוכזו כלל תלמידי היסודיים בחטיבה עירונית מרכזית אחת (אשר תפוצל לשניים מנימוקים טכניים) ואשר בסיומה יכוונו התלמידים אל החטיבה העליונה על שני אגפיה: האגף הטכנולוגי (שילוב בתי"ס עמל ורקוסין) והאגף העיוני (בי"ס לוד-רמלה).

המדובר הוא, איפא, במערכת אחת המקבלת את הילד הרך ומלווה אותו לאורך חטיבותיה השונות עד סיום לימודיו והתגייסותו לצה"ל. זאת עבור כלל התלמידים בכל רמותיהם.

במהלך חטיבת הביניים יתוגברו התלמידים ויחוזקו, איש איש על פי נתוניו ונטיותיו לקראת המשך הלימודים בחטיבה העליונה. תבוטל התדמית הסלקטיבית של ביה"ס לוד-רמלה (לחינוך עיוני ראויים גם תלמידים שתעודת הבגרות חשובה להמשך דרכם לאו דווקא בכיוונים אקדמיים). מאידך, תלמידי האגף הטכנולוגי, יתוגברו ויומרצו להגיע לנתונים המאפשרים המשך במגמות טכנאים (כיתות י"ג).

חלוקת התלמידים על פי מסלולי החטיבה העליונה - כמטרה מומלצת - תהיה כדלקמן (בסוגריים מצב קיים):

מסלול עיוני	25%	(16%)
מסמ"ת - מסמ"ת גמר	30%	(16%)
מסנ"ר	25%	(20%)
מסמ"ם - הכוון	20%	(*47%)
---	---	---
ס"ה	100%	

*כולל נושרי מערכת החינוך.

מאמץ מיוחד יושקע במסגרות העל-תיכונים (כיתות י"ג, י"ד) בכל שלושת הזרמים. ההמלצה היא להגיע לכ-150 תלמידים בשנתון (כלומר כ-15% מבני השנתון, או כ-1,000 בכל תקופת פרויקט השיקום).

המערכת במתכונה זו תענה על מספר מטרות:

- מסלולים הולמיט לכל ילדי העיר תוך הבטחת מקומו של כל ילד.
- קידום החינוך הטכנולוגי בכל הרמות תוך הדגשת לימודי היסוד (בחטיבת הביניים כבסיס לתחומי ההתמחות השונים).
- שילוב מירבי של תלמידים ממסלולים וממגמות שונים בקבוצות לימוד משותפות.
- חיזוק התלמידים באמצעות מערכת כלים מרכזית ותוך עידודם להישגיות מקצועית.
- צמצום ההשענות על מסגרות נפרדות שתדמיתן נמוכה.
- טיפוח כיתות י"ג, י"ד בהיקף מירבי מבחינת פוטנציאל התלמידים.

פרוייקט משוחררי צה"ל

מסגרת האמורה לטפל בצעירי העיר בשלב שירותם הצבאי ולאחריו (ובאלה המשוחררים משירות - מיד לאחר סיום לימודיהם הפורמליים). המטרה: קידום מקצועי (באמצעות הכשרה מתאימה) הכוונה תעסוקתית ואף סיוע בדיור לזוגות צעירים מבין משוחררי צה"ל. על פי המוצע יקויים קשר שוטף עם המשרתים ויעשה מאמץ לסייע להם אף במסגרת השירות (לשם שיבוץ מקצועי הולם לבעלי הכשרה מקצועית, או רכישת מקצוע במסגרות שמקיים צה"ל). על פי האומדן יגיע מספר המטופלים במסגרות להכשרה מקצועית לכ-350 בכל שנתון. כ-60% מהם בקורסים מקצועיים שונים. כ-40% במסגרות יוקרתיות יותר (קדם טכנאים, טכנאים והנדסאים). ס"ה בכל תקופת פרוייקט השיקום כ-2,500 איש.

כיווני הפעילות עשויים להיות מגוונים ביותר, החל בפעולות משותפות עם מפעלים ומסגרות מעסיקות, סיוע בלימודיט גבוהים בשיתוף מפעלים כתעשייה האוירית, מעקב אחר תהליך ההשתלבות בתעסוקה ועידוד להשתתפות במסלולי השתלמות בתדירות קבועה. יוזמה בכיוון האחרון עשויה למצוא נכונות לשיתוף פעולה אצל מפעלים המכירים בחשיבות העדכון השוטף בחידושי הטכנולוגיה.

האוכלוסיה הבוגרת

הדגש יושם על העשירון הצעיר יחסית (עד גיל 35). המדובר בשני כיווני פעילות:
 - הגדלת מספר המועסקים.
 - קידום מקצועי ותעסוקתי.

הסעיף הראשון נוגע לבני כל הגילים. השני - בעיקר ברובד הצעיר יחסית שעדיין מצוי במסלול עולה והוא בעל שאיפות ותקוות בתחום הבית והמשפחה ועל כן אף בתחום הכלכלי. קבוצה זו מתאימה יותר אף בזכות כישוריה.

בסעיף הגדלת היקף המועסקים המדובר בגידול מ-64% ל-70% בקרב הגברים ומ-33% ל-40% בקרב הנשים. ס"ה כ-1,800 מועסקים. איתור האוכלוסיה הפוטנציאלית יחייב סקר מפורט ממנו יתקבל הרכב הבלתי-מועסקים, גילם, מקצועם והסיבות לאי-תעסוקתם. על בסיס הממצאים יפותחו מסלולי טיפול (הכוונה תעסוקתית, הכשרה מקצועית, סיוע במעונות יום וכו').

הקידום המקצועי והתעסוקתי יעשה בעיקר במסגרות פנים מפעליות או בשיתוף עם המפעל המעסיק, זאת במטרה לא לנתק את העובד ממקום עבודתו. תהליך הלימוד עשוי להיות מרוכז או מתפרס על תקופה ארוכה (יום-יומיים בשבוע) - הכל בהתאם לנתוני המועמד ומקום העבודה.

הערכתנו היא שמטפר המשתלמים מבין אוכלוסיית הבוגרים (הן בסעיף הקידום המקצועי והן בסעיף הגדלת היקף המועסקים) יגיע לכ-1,000 בכל תקופת הפרוייקט.

הכלים לביצוע ההכשרה המקצועית

יישום התכנית בקוויה המוצעים יחייב מסגרות להכשרה מקצועית עבור כ-3,000 תלמידים בכל שנה כדלקמן:	
מסגרות החינוך העל-יסודי	כ-2,400 תלמיד (ב-3 שנתונים)
פרוייקט משוחררי צה"ל	כ-350 "
האוכלוסייה הבוגרת	כ-150 "

ס"ה	2,900 תלמיד

זאת מלבד מאות עובדי מפעלים ואחרים אשר יעברו השתלמויות שונות. בפועל קיים מצאי לא-מבוטל של מכשור וציוד במסגרות העל-יסודיות והמקצועיות הקיימות. אף בעתיד יוסיפו ויתקיימו מערכות הכשרה מצויידות במסגרות המקיפות השונות. אך מעבר לאלו יתבקש מרכז טכנולוגי מרכזי בו ימצא ציוד שהוא יקר יחסית ואשר היקף השימוש בו אינו מצדיק רכישתו עבור כל מוסד ומוסד. מיקומו המומלץ של מרכז זה (אשר יעמוד לרשות כל המוסדות) הוא בתשובת עמל-רקוסין שהיא בעלת אוכלוסיית התלמידים הגדולה ביותר.

רמת התנסות במכשור וציוד שהיא אף מעבר לאפשרויות המרכז הטכנולוגי תושג באמצעות קשר שוטף עם התעשייה. קשר זה חשוב וחיוני כשלעצמו. אך בתחום ההכרות עם ציוד מתוחכם אין לו תחליפים בעולם שבו ההתקדמות הטכנולוגית מצויה מעבר למשאביהם של מוסדות ציבוריים.

ז. קליטת אוכלוסייה מבחוץ

שיפור נתוני האוכלוסייה יעשה אף בדרך של תוספת תושבים מבחוץ. גודלה הרצוי של קבוצה זו נאמד בכ-1,800 משפחות או כ-6,000 נפש. היקף זה תואם את האפשרויות הפיזיות של העיר (מעבר לריבוי הטבעי) והוא בעל משמעות כמותית בהשוואה לכלל האוכלוסייה הצפויה (10-12 אחוז). המדובר באוכלוסייה איכותית אשר תתרום לרמתה הכללית של העיר. ככזאת היא ראויה לעידוד ולסיוע על מנת שאכן תבחר לבנות כאן את ביתה.

בחינת אפשרויות המצאותן של אוכלוסיות רצויות מובילה אותנו אל שלוש קבוצות:

- קבוצות שתעסוקתן ברמלה או בסביבתה (מורים, פקידי ממשלה ומוסדות, עובדי התעשייה האזרחית או הצבאית, אזרחים עובדי צה"ל ואנשי קבע הקשורים בצריפין).

- קבוצות ייחודיות שעשויות להשתלב בתכניות מיוחדות הקשורות בעיר העתיקה ובשיקומה (אמנים, אדריכלים).

- עולים מארצות מזרח אירופה, דרום-אמריקה וכו', המדובר בבני המעמד הבינוני שפתרונות דיורו כרוכים בסיוע ממלכתי.

וכמובן תכניות לציבור הרחב שהסלקציה לגביו תושג באמצעות רמת הבניה ועלותה.

עבור קבוצות שתמצאנה בעלות חשיבות לעיר מומלצות הטבות משמעותיות בדרך של מענקים, הוזלת מחיר הקרקע וכדומה.

ח. התכנית ומשמעותיה הפיטיות

משמעותיה הפיטיות של התכנית הן בשני תחומים:

- הרחבת מסגרת הבניה למגורים עבור דור הבנים ועבור תוספת האוכלוסיה מבחוץ.

- שיפור תדמית העיר באמצעות שיפור חזותה.

התחום הראשון מחייב ניצול מלוא פוטנציאל המשבצת הקרקעית התואם יעוד זה, והמסתכם בכ-1,400 דונם בכל חלקי העיר. שטחים אלה אינם אחידים מבחינת איכותם ומבחינת זמינותם ויש להניח שהפיכת אחדים מהם לזמינים היא עניין ארוך טווח. יכולת הנשיאה של מגרשים אלה נאמדת בכ-4,000 יחידות דיור, חלקן צמודות קרקע וחלקם בבתי קומות.

שיפור חזות העיר חיוני לשיפור תדמיתה כאמצעי להגדלת כוחה המושך. עיקר הבעיה העיר הישנה. שיקומה הוא משימה כבדה ביותר ואין לשער שניתן יהיה לממשו אלא בשלביט. לכך מתחייב תכנון כולל ממנו יגזרו קטעים העומדים בפני עצמם והניתנים לפיתוח ולשיקום, אם כפרוייקטים כלכליים (רח' המסעדות) ואם כרובעי מגורים. לגבי האחרונים מומלצת שיטת הפיתוח "הזוחל" המתאימה לכל מגרש ולכל מבנה כעומד בפני עצמו בתנאי שהוא משתלב בתפיסה שכונתית כוללת. בהתאם לתכנית שתוכן יקבע איזה מבנים עשוי להשאר במצבם הנוכחי, מי יועדו להריסה ולמי יוחכרו המגרשים הריקים המצויים במסגרת הרובע.

מתבקש, איפא, שורה ארוכה של פעילויות, בתחום הסקרים, התכנון, עידוד היזמות והסיוע, ואלה כרוכים במשאבים ציבוריים ניכרים אשר אם יופעלו בתבונה ישמשו כלי מניע להשקעות עסקיות גדולות ממדים.

ט. ההערכות הארגוניות

מהיקפו של הפרוייקט וממידת מורכבותו משתמע שאין הוא נושא לטיפולו של מוסד בודד. חיוניים הסכמה ממלכתית כוללת ונכונות לשיתוף פעולה. תפיסה זו היא המכתיבה את המערך הארגוני המוצע אשר כולל:

- ועדת היגוי בין-משרדית
- מינהלת פרויקט

תפקיד ועדת ההיגוי - להתוות את דרך הפיתוח וללוות את התהליך. ההצעה להרכבה כוללת את נציג משרד הפנים (יו"ר) ונציגי המוסדות הבאים: משרד הבינוי, משרד החינוך, משרד העבודה, מנהל מקרקעי ישראל, המחלקה להתחדשות השכונות והקהילה המאמצת. כל הנציגים ברמת מנהלי מחוזות.

מינהלת הפרוייקט תהיה הגורם האחראי על הפעלת התכנית ויפעלו במסגרתה היחידות הבאות: יחידת תעסוקה, יחידת משוחררי צה"ל, יחידת החינוך העל-יסודי, היחידה להכשרה מקצועית ויחידת תכנון. כל יחידה תהיה קשורה ברפרנט - נציג המשרד הרלוונטי ויחד עמו תהווה צוות קבוע לנושא. בראש הפרוייקט יעמוד מנהל אשר ישמש אף כמרכז ועדת ההיגוי וכאחראי על הדיווח השוטף ועל הכנת החומר לקראת דיוניה.

י. עלות ומקורות מימון

עלותו של הפרוייקט נאמדת במאות מליוני דולרים אך ענייננו הוא בחלקה הציבורי של עלות זו. יודגש שאף הסך הנדון הוא אך חלק מהמחיר הנדרש ממקורות ציבוריים ואינו כולל סעיפים חיוניים הנובעים ממצב העיר, אך אינם נכללים בתחומי התמקדותנו (נושאי רווחה, חינוך הגיל הרך, פיתוח כלכלי וכו').

הסך הכולל הכרוך במימוש התכנית נאמד בכ-32 מיליון דולר, על פי הרכב תחומים זה (באלפי דולרים):

התחום	אומדן העלות
סקרים ותכניות	4,000
קרן לרכישות ופינויים	3,000
סיוע לבניה ולשיפוצים	6,000
החינוך העל-יסודי	3,750
פרוייקט חיילים משוחררים	10,500
תגבור התעסוקה בשכבה הבוגרת	2,100
הטבות לקבוצות מיוחדות (משיכת אוכלוסיה מבחוץ)	2,000
מינהלת הפרוייקט	600
ס"ה	31,950

זאת לאורך 7-8 שנים ובממוצע שנתי כ-4,5-4 מיליון דולר.

חלוקת העלויות על פי הענפים היא כדלקמן:

פעולות להכשרה מקצועית ומענקי לימודים	כ-12 מיליון דולר
פעולות בתחום מערכת החינוך (כולל בינוי כ-4	" "
נושאי דיור ופיתוח (כולל תכנון)	כ-16 "

מהרכב זה משתמע הרכב המקורות: משרדי העבודה, הבינוי, החינוך, הבטחון (תכניות משוחררי צה"ל) והסוכנות היהודית, שצירוף חלקה עשוי לשמש גורם מרכזי ומניע למימוש התכנית. הערכתנו לגבי שיעור חלקה הוא כ-25% מכלל התקציב, כלומר כ-8 מיליון דולר.

י"א. מילות סיכום

הצגנו תכנית המיועדת להעלות את העיר רמלה על דרך המלך. זאת באמצעות פעילויות במספר תחומים מוגדר המצטרפות יחד ליעד שהוא - חיזוק אוכלוסיית העיר. היעד אף הוגדר בערכים כמותיים האמורים להוות סף איכותי שמעבר לו תוכן העיר לצעוד בכוחותיה.

אין מדובר בסל פעילויות לבחירה אלא במערכת שיש לממשה כולה (כשינויים אלה או אחרים כמתחייב מן הנסיבות) כיוון שבהעדר שווי משקל פנימי עשויות הצלחות בתחום אחד להפוך לרועץ לעיר אם אינן מלוות עשייה בתחומים האחרים (כגון הכשרה מקצועית בלא פתרונות דיור ושיפור תדמית - אשר תביא לנטישה. דוגמה קיימת לכך - פעולתו של ביה"ס לוד-רמלה. כך אף במקרה ההפוך: בניית מגורים בלא חיזוק האוכלוסייה שתוצאותיה איכלוס בדיירים שאינם מהווים תרומה איכותית).

משך התכנית המוצעת 7-8 שנים. פרק זמן שאינו קצר ביותר אך אינו מצוי אף מעבר להרי חושך. משמע, התוצאות חייבות להופיע בטווח סביר (ההתחלות - כבר בשנים הראשונות). דומה שבכך כמו כוחו של המוצע ואף מבחנו.

1. כללי

פיתוח העיר רמלה הוא משימה קשה כשלעצמה. תמונת המצב המתוארת לעיל די בה כדי לשכנע ברצינות הבעיה ובקשיים האובייקטיביים לפתרונה. קידום אוכלוסיות מצוקה הוא נושא שלא יצא מגדר אתגר בארצות מפותחות רבות.

אך הבעיה הנדונה אינה שרואה בחלל ריק. רמלה ממוקמת באיזור המרכז ומוקפת ערים ותוכניות. סיכוייה להתמודדות מותנים לא במעט במרחש סביבה.

דוגמא לכך - המחשבה התכנונית הרואה את לוד ורמלה כרשות אחת והמדריכה את גישת משרד הפנים. בלא להתייחס לסיכוי האיחוד ובלא להקל ראש בתועלת שעשויה לנבוע משילוב מערכות שירותים (וקיים שיתוף פעולה בתחומים שונים כבר עתה) נקבע בפסקנות שבעיותיהן הבסיסיות של שתי הערים, הדומות כשלעצמן, לא תבואנה על פתרון בדרך של צעדים פורמליים כאלה או אחרים, דוגמא אחרת: תוכניות "מודיעין" החותרות להקמתה של עיר חדשה וסמוכה המבוססת על אוכלוסיה שאילו כוונה לרמלה היתה מביאה למהפך בעיר ובתדמיתה. משמע, התמודדותה של רמלה לא תצליח אם לא תעשה במסגרת הסכמה רחבה, תוך מתן כתף מצד כל הגורמים הרלוונטיים ובדרג המחליט.

מזה כשבע שנים מתבצעת עבודת שיקום באחת משכונות העיר (דרום העיר הישנה) במסגרת פרויקט התחדשות השכונות. העבודה מתמקדת באיזור מוגדר ובו כמה אלפי תושבים והיא נעשית במתכונת השיקום המקובלת. הועלתה שאלה (אשר בסופו של דבר הביאה להכנת תוכנית זו) שניתן לנסחה כך: כל הפעולות המתבצעות, בהצלחה גדולה או קטנה, האם הן מצטרפות לכלל מעשה שתוצאותיו המראה יתר על כן, האם ניתן להביא לקידום שכונה בודדת במנותק מטביבתה, כאשר ידוע שסביבה זו רחוקה מלהיות משגשגת.

בעבודה זו נעשה נסיון להציע דרך להתמודדות עם בעיות ישוב שאוכלוסייתו טעונת טיפוח. נושא הישוב מודגש ובסיסי וניתן לומר (בהתבטאות שעשויה להשמע קיצונית) שהוא קודם לאוכלוסייה. עשויות להיות נוסחאות לפתרון בעיות של אוכלוסיה תוך הכוונתם למקומות הולמים יותר. לעתים פתרונות אלה אף קלים יותר לישום (כגון העתקת תושבים מישוב מוכה אבטלה לאזורים החסרים עובדים). מאידך פתרון לבעיות אוכלוסייה חייב להתייחס לכלל התושבים, עליו לחדור לכל פינה ולכל קבוצה. תוכנית לקידום ישוב די לה אם תתייחס לצירים ראשיים ולשאלות מרכזיות, בהנחה שבעיות חברתיות מצויות יטופלו בצינורות מקובלים כמקובל בישוב שאינו טעון טיפוח.

העמדה שביסוד עבודה זו היא שישובים כרמלה, אשר רוב אוכלוסייתם טעונה חיזוק, אינם ניתנים לטיפול יעיל אלא במסגרת כלל-ישובית. תחומים בסיסיים שונים אינם ניתנים לקידום במסגרת השכונתית, ודווקא כאלה הקשורים באוכלוסיה העיקרית, המצויה מכאן ומכאן לקו האמצע, אוכלוסיה שהיא המפתח לשינוי משמעותי. אף שאלת התדמית העירונית, המהווה אבן נגף לכל נסיון לעורר תנועה של משתכנים מן החוץ, אי אפשר שתטופל בין ארבעה כתלים או רחובות. יתר על כן, בהתייחסנו לשכונה הבודדת אנו מאבדים את העוצמה המצויה בישוב המונה חמש רבבות, עוצמה הקשורה בעשייה עניינית וכזו הנובעת מן היכולת לרכז תשומת לב.

להתייחסות הכלל-עירונית משמעות מבחינת תחומי הטיפול ששוב אי אפשר שיהיה מניינם אין טופי והקפם מוגבל.

לכך משמעות מן הבחינה הארגונית: ההערכות הרצויה לטיפול בפרוייקט רב היקף ורב פניט שאי אפשר לו אלא בריכוז מאמץ ובשיתוף פעולה בין מוסדי ואנושי.

2. העיר רמלה: מצב קיים

2.1 האוכלוסיה - נתונים ומאפיינים

על פי נתוני מפקד האוכלוסיה (1983) מנתה אוכלוסיית העיר כ- 42,250 נפש מהם כ- 36,000 יהודים (כ-85%) וכ- 6,250 ערבים (כ-15%). על פי שיעור הגידול באוכלוסייה(*) הנע סביב 2% בשנה היא עשוייה למנות כיום כ- 45,000 נפש.

מספר משקי הבית כ- 10,335. מהם כ- 1,000 במגזר הערבי. רוב האוכלוסייה היהודית מקורו בעולי שנות ה-50. מרביתם מארצות אסיה-אפריקה. גל עליה שני הגיע בשנות ה-70, במסגרת העליה מבריה"מ. מרבית עולי גל זה (המסווג כאירופי מבחינת יבשת המוצא) הם מאיזור קווקז.

קצב גידול אוכלוסיית העיר בעשור האחרון - כ-1.8% בשנה. מזה האוכלוסיה היהודית כ- 1.6% (ב-4 השנים האחרונות רק 0.8% בשנה) והאוכלוסיה הערבית כ-4% בשנה. תוספת האוכלוסיה היהודית כוללת אף עולים שאם ננכה אותם נמצא שגידול האוכלוסיה היהודית נמוך משיעור הריבוי הטבעי שלה, משמע - מאזן הגירה שלילי שפירושו תהליך של סלקציה שלילית. קצב גידול האוכלוסיה הערבית עולה על שיעור הריבוי הטבעי שלה, כלומר קיים מאזן הגירה חיובי של אוכלוסיה זו. האוכלוסיה הערבית מקורה בתושבים שלא נטשו את העיר בשנת 1948 ואשר מנו בעת ההיא כ-1,500 נפש.

(* לפי "תוכנית מתאר ארצית לתפרושת הגיאוגרפית של אוכלוסיה בת 7 מיליון תושבים בישראל" - משרד הפנים, 1980.

2.1.1 האוכלוסייה היהודית

2.111 ארצות המוצא העיקריות

כ-37% מכלל יהודי העיר מוצאם מאפריקה (הארצות הבלוטות: מרוקו, אלג'יר, טוניס ומצרים). כ-31% מוצאם אסייתי (בעיקר עירק, הודו, טורקיה ותימן) וכ-24% - ממוצא ארופי (בעיקר בריה"מ, פולין, רומניה ובולגריה). כ-8% מוצאם ישראלי. כ-53% מכלל תושבי העיר היהודיים הם ילדי ישראל. אם נצרף את יוצאי אסיה אפריקה וכן את עולי בריה"מ (שרובם באו מחלקיה האסייתיים) יסתכם חלקם באוכלוסייה בכ-78%. מספר יוצאי ארצות אירופה-אמריקה (ללא בריה"מ) מתקרב לכ-15% מכלל האוכלוסייה.

2.112 המשפחה הממוצעת והרכבה

המשפחה היהודית הממוצעת מונה 3,7 נפשות (לעומת 3,2 במוצע ארצי). הפרש זה בא לידי ביטוי הן בשיעור הקטן יחסית של משפחות בנות נפש אחת (10,6% מכלל המשפחות לעומת - 18,6% במוצע ארצי) והן בשיעור המשפחות הגדולות, בנות 6 נפשות ויותר (15,8% לעומת 9,7% במוצע ארצי).

ב-59% ממשקי הבית יש ילדים ומספרם הממוצע 2,4 למשפחה. מספרן היחסי של המשפחות בעלות 4 ילדים ויותר עולה על הממוצע הארצי (15,4% לעומת 12,3%). אך אחוז המשפחות הכוללות בני +65 נמוך מן הממוצע הארצי (19,4% לעומת 23,2%). זאת עקב שיעור הקשישים באוכלוסייה הנופל מן הממוצע הארצי (7,1% לעומת 10,1%).

2.113 גילאי האוכלוסייה

הגיל הממוצע לאוכלוסייה היהודית (חציון) - 25.3 (לעומת 27.6 במוצע ארצי). שיעור גילאי 0-17 הוא 36.1% (לעומת 34.1) ואילו בני +65 - 7.1% (לעומת 10.1%), משמע אוכלוסייה צעירה יחסית. שנתון ממוצע של גילאי 0-4 מהווה כ-2.2% מכלל האוכלוסייה, ובגיל ביה"ס היסודי - כ-2% ממנה. זאת לעומת 0.8% בגילאי 45-64.

2.114 רמת השכלה

על פי נתוני מפקד האוכלוסייה 1983, ממוצע שנות הלימוד של בני +15 הוא 10,2. זאת לעומת 11,2 במוצע ארצי. השכלתן הפורמלית של הנשים נופלת במעט מזו של הגברים (9.9 לעומת 10.4).

אחוז בעלי השכלה תיכונית ומעלה הוא 32.6 (לעומת 50.6) במוצע ארצי, (כלומר נופל ממנו בכחוצית). בעלי תואר אקדמי מהווים 1.3% מכלל האוכלוסייה (כ-15% בלבד משיעורם באוכלוסייה היהודית כולה).

2.115 תעסוקה והכנסה

כ-12,000 המועסקים היהודים בעיר רמלה מהווים 49.3% מכלל אוכלוסית הבוגרים (בני 15+). שיעורם בין הגברים מגיע ל-63.1% ובין הנשים ל-34.5%. אלו הם היקפים הנופלים מהממוצע הארצי (67.1% ו-44.2% בהתאמה). התפלגות המועסקים לפי ענפי כלכלה מצביעה על ריכוז גבוה במיוחד בתעשייה (37.9% לעומת 23.5% בממוצע ארצי). מאידך נופל שיעור המועסקים בשירותים ציבוריים, במסחר ובכספים משיעורם בכלל האוכלוסיה היהודית (43.4% לעומת 54.4%). תמונה דומה מתקבלת מהתפלגות המועסקים על פי משלח יד: שיעור גבוה יחסית של עובדים מקצועיים (40.3% לעומת 23.7%) ושיעור נמוך של בעלי מקצועות חופשיים טכניים ומנהליים (13.2% לעומת 30.1%). שיעור השכירים בין ראשי המשפחות דומה - (61.1%, לעומת 60.6%) ומאידך שיעור העצמאיים רק 8.1% (לעומת 12.3%). גבוה אף שיעור ראשי המשפחות שאינם עובדים (30.8% לעומת 27.1%).

התעשייה, בהיותה ענף התעסוקה העיקרי, עשויה להיות כשלעצמה אינדיקטור לרמתה הכלכלית של העיר. בחינת חלוקתה לענפי משנה אף מחמירה את התמונה: תעשיות מתכת, טקסטיל, עץ ומזון. כלומר ענפים בלתי מתוחכמים. חורג מן הכלל ענף כלי ההובלה (משמע, התעשייה האווירית) המעסיק כ-20% מכלל עובדי התעשייה בעיר, אך עיון בהרכב המועסקים, תושבי רמלה, בענף זה מצביע אף כאן על ריכוז בדרגות התעסוקה הנמוכים יחסית.

פועל יוצא של מבנה התעסוקה וגודל המשפחות הוא שיעור ההכנסה הנקיה לנפש. המהווה רק 83% מן הממוצע הארצי במשפחת שכירים וכ-84% במשפחה שראשה אינו עובד.

2.116 ס י כ ו ם

מאפייני האוכלוסיה היהודית בעיר: מוצא אפרו-אסייתי, גודל משפחה העולה בכ-15% על הממוצע הארצי וזאת בשל מספר הילדים ובשל שיעור הקשישים הנמוך יחסית. הגיל הממוצע אף הוא נמוך יחסית. רמת ההשכלה נמוכה, הן מבחינת מספר שנות הלימוד הממוצעות והן מבחינת שיעור בעלי ההשכלה הפורמלית (תיכונית וגבוהה) באוכלוסיה.

בין המועסקים בולט שיעורם הגבוה של עובדי התעשייה, ושיעורם הנמוך של עובדי השירותים והמסחר. משמע, ריכוז גבוה בענפים שרמת השכר בהן נמוכה יחסית. שיעור גבוה של בלתי מועסקים המצטרף אל הרכב ענפי נחות (מבחינת רמות השכר) מוליד בהכרח רמת הכנסה נמוכה.

2.1 2 האוכלוסיה הערבית

מונה כ-7,000 נפש והיא גדלה בקצב של למעלה מ-4% לשנה (למעלה מ-200 נפש). מספר זה גדול מקצב הריבוי הטבעי (שהוא פחות מ-3%) ומעיד על מאזן הגירה חיובי. יצויין ששיעורי גידול אוכלוסיה זו מצויים בעשור האחרון בירידה קלה ומתמדת. כ-70% ממנה מוסלמים והיתר - נוצרים. רוב התושבים המוסלמים מרוכזים באיזורי ג'ואריש - כפר הבדווים ובגן חקל ויתרם - בעיר העתיקה. התושבים הנוצריים מרוכזים בחלקי העיר התיקים (מרכז העיר וחלקי

העיר העתיקה הסמוכים אל המרכז). בכלל זה קטעים שהשתלבו בשכונות היהודיות הותיקות (שכונת משכנות).

פירוט האוכלוסיה הערבית על פי איזורי מגורים

סה"כ	נוצרים	מוסלמים	ה א י ז ו ר
1,850	-	1,850	ג'ואריש - כפר הבדווים
1,250	-	1,250	גן חקל
3,150	1,350	1,800	עיר ישנה
750	650	100	שכונות חדשות
7,000	2,000	5,000	סה"כ

מאפייני האוכלוסייה הערבית

האוכלוסייה מספר נפשות ממוצע	% עם נפשות ממוצע	ממוצע ילדים	% בני 0-4	% שנתון מהאוכל' חציון	גיל ממוצע	שנות לימוד תיכונית	השכלה תואר
6.2	53.3	4.4	2.2	3.2	16.8	7.6	11.7
4.6	36.0	2.8	4.3	2.2	22.2	10.1	32.6
3.7	15.8	2.4	7.1	2.2	25.3	10.2	32.6
1.3							

מועסקים גברים	% ב-נשים	% ראשי משפחה שאינם עובדים	עובדי תעשייה ושירותים ציבוריים (%)	מסחר ושירותים ציבוריים (%)	הכנסה יחסית לראש משפחה שכיר*)	% בעלי דירות רכב
65.7	18.6	27.5	45.3	19.6	69.8	65.3
79.3	25.4	26.6	37.1	33.3	92.5	31.6
63.1	34.5	30.8	37.9	43.4	95.8	67.2
35.1						

*) יחסית לממוצע הארצי.

מנתונים אלו מצטיירת בבירור אוכלוסייה בעלת מאפייני מצוקה: משפחות גדולות, השכלה נמוכה, אחוז גבוה של עובדי תעשייה, רמת הכנסה נמוכה.

בולט הפער בין המוסלמים והנוצרים. בעוד האחרונים (שכאמור מהווים מיעוט) קרובים בחלק ניכר מן התחומים למוצעי האוכלוסייה היהודית (ממוצע ילדים, גודל שנתון יחסי, השכלה, אחוז המועסקים בתעשייה, בעלות על רכב). ובאחרים מהווים כעין דרג ביניים בין המוסלמים והיהודים, (כבעלי תואר אקדמי אף עולים על היהודים), הרי המוסלמים מצויים בפיגור ניכר. יודגש שהמדובר בהשוואה יחסית, וזאת כשאף האוכלוסייה היהודית נופלת בממוצעה מאלה הארציים. בין הנתונים בולטים במיוחד הנתונים הדמוגרפיים המצביעים בבירור על המשך ריבוי טבעי מהיר ובמקביל רמת השכלה ורמה כלכלית נמוכות. לכך משמעות רבה לגבי קידום העיר וסוג היוזמות בהן יש לנקוט. עוד נייחד משפט לנושא הפיזור: בעוד האוכלוסייה הנוצרית קרובה במיקומה לשכונות היהודיות ואף משתלבת בחלקן (מה שמאפשר שילובה בתהליכי קידום שונים), המוסלמים מרוכזים בגושים הומוגניים למדי, ואף מרוחקים. שילובם קשה איפא, הן מן הבחינה הפיסית והן מבחינת התוכן עצמו.

2.2 הפריסה הפיסית

העיר גובלת במשבצת העיר לוד ובשדות מושב תלמי-מנשה מצפון. בבאר-יעקב ובשדות נצר-סירני ממערב. במושבים ישרש ומצליח מדרום, באחיטמך, יד רמב"ם ומשבצת של נצר-סירני ממזרח. רובם ככולם שטחים חקלאיים, מעובדים הלכה למעשה. בפניה הדרומית מזוהית קיים גבול משותף עם מחנות צה"ל.

סה"כ נכללים בגבולות העיר קרוב ל-10,000 דונם חצויים מצפון לדרום-מזרח על-ידי פרוזדור תחבורה בין עירוני הכולל מסילת ברזל וכביש ראשי (תל-אביב

- הרטוב). פרודזור זה מפצל את העיר תוך שהוא נוגס באדמותיה ביד רחבה. המחצית המערבית: המרכז העירוני ושכונות המגורים (כ-5,000 דונם) והמחצית המזרחית: (כ-4,000 דונם), איזור לשימושים מיוחדים (נועשייה, מתקנים מיוחדים).

2.2.1 איזור המגורים

במרכזו משולש המהווה מרכז אזרחי (תחום על-ידי הרחובות הרצל, דני מס וויצמן) והוא נמשך דרומה לאורך צידן המזרחי של שדרות ויצמן ורזיאל תוך שהוא יוצר משבצת שרוחבה כ-250 מטר ואורכה כ-1,25 ק"מ עד בית הקברות החדש בגבולה הדרומי של העיר. במרכז האזרחי מרוכזים מוסדות הציבור השונים: עירייה, משרדי ממשלה, משטרה, מועצת הפועלים, קופ"ח, הביטוח הלאומי, בית כנסת מרכזי ואחרים, ואילו בהמשכו שוכנים מתקני חברה ובידור, מתקני ספורט ושטחים ירוקים. בניצב לרצועת המרכז האזרחי - שדרות הרצל - רח' ראשי שבעבר היווה ציר לתנועה העוברת, גדוש שירותי דרך ומסחר.

המרכז מהווה נקודת מפגש לשלושה איזורי משנה: העיר הישנה, השכונות התיקות והשכונות החדשות.

העיר הישנה, גובלת במרכז ממזרח. בליבה הרובע העתיק ושדרות הרצל בחלקן הדרומי שהוא החלק המהווה מרכז מסחרי עיקרי. איזור זה היווה את העיר רמלה עד 1948, בו נותרה פליטת האוכלוסיה הערבית ובבתיו נקלטו העולים בשנותיה הראשונות של המדינה. שיעור תחלופת תושבים גבוה היה אחד ממאפייניו. חלקה החזק יחסית של האוכלוסיה מיהר להמיר את בתי המגורים הישנים החסרים נתונים בסיסיים בתוכם וסביבם במגורים חדשים יותר, בערים מבוססות יותר, או ברמלה עצמה. בהדרגה הצטמצמה האוכלוסיה היהודית והחלל שנוצר התמלא בחלקו הן על-ידי ערבים (מקומיים וחיצוניים - בכלל זה בדווים) והן על-ידי בתי מלאכה ומחסנים שמוקמו בערבוביה וללא יד מכוונת. האוכלוסיה היהודית שנותרה מאופיינת בנתונים חלשים - כלכליים ותרבותיים.

השכונות התיקות - חלקו הצפוני של איזור המגורים משני צידי שדרות הרצל. שכונות שפרינצק, נוה דוד ומשכנות. כ-10,000 נפש, המהווים את האוכלוסיה התיקה והמבוססת יחסית. משפחות שגודלן דומה למוצע הארצי, רמת תעסוקה גבוהה יחסית והכנסות שאף עולות במקצת על הממוצע הארצי.

השכונות החדשות - בצידה המערבי של העיר: שכונות ויצמן, גיורא, אשכול ובן-גוריון. כאן מתרכזת כמחצית מאוכלוסיית העיר והיא בעלת מאפיינים המסווגים אותה למטה מן הממוצע העירוני. בחלקה הדרומי מערבי - ג'ואריש וכפר הבדווים - גוש אוכלוסיה ערבית.

ניתן להבחין במספר טיפוסים שכונות:

+ טיפוס בן-גוריון: שכונה בעלת תדמית פיסית חיובית, אך רמת הכנסות נמוכה. משפחות גדולות יחסית, גיל ממוצע נמוך.

+ טיפוס גיורא: משפחות קטנות יחסית, גיל ממוצע בינוני. אחוז גבוה של ראשי משפחות שאינם עובדים. רמת הכנסה נמוכה, רמת השכלה נמוכה.

ובין שני טיפוסים אלו מספר שכונות המשלבות מאפיינים מזה ומזה. למעשה ניתן לראות בשכונת וילנה איזור מעבר בין האיזור הצפוני והשכונות הדרומיות. כעין שכונה צפונית צעירה יותר, בעלת היקף תעסוקה גבוה,

הכנסות בינוניות ורמת השכלה התואמת את הממוצע העירוני. (הנופל כזכור מן הממוצע הארצי).

2.2.2 האיזור לשימושים מיוחדים

איזור שבחלקו חוצץ בין רמלה ובין לוד ובחלקו מהווה שלוחה מזרחית המוגדרת בתוכנית המתאר כמשבצת לתעשייה. שימושי הקרקע העיקריים כאן הם:

- איזורי תעשייה פעילים (כ-600 דונם ב-3 משבצות נפרדות, כולן מזרחית לכביש רמלה-מעשיהו).

- מתקני שירות בתי הסוהר (כלא מעשיהו, בית הכלא המרכזי, ומשבצת בלתי תפוסה - סה"כ כ-350 דונם).

- מוסדות חינוך (ברובם משותפים ללוד ורמלה - כ-100 דונם).

- בית קברות בריטי (כ-50 דונם).

- שכונת מגורים ערבית - גן חקל (100 דונם).

- חניון אגד - (40 דונם).

- שטחי עיבוד חקלאיים (פרדסים, מטעי זיתים ועיבוד חד-שנתי), כמעט כל שאר המשבצת.

לגבי איזור זה קיימות שתי תפיסות יעוד שאינן יוצאות מכלל תפיסה אך די בכפל קיומן כדי לעכב את קידומו:

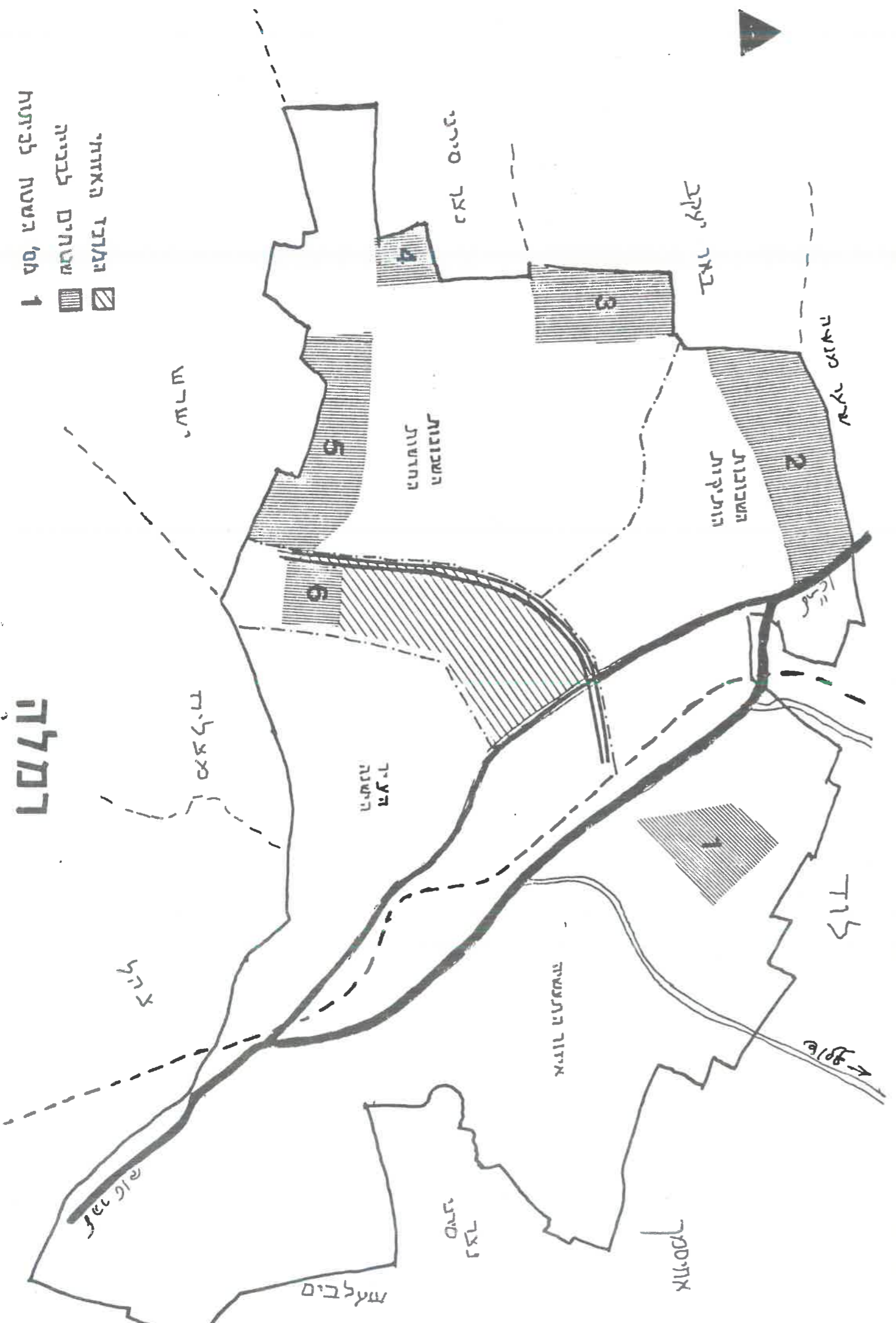
א. התוכנית לצרוף לוד ורמלה למסגרת עירונית אחת (מקובלת על משרד הפנים)

ב. התפיסה שביסוד תוכנית המתאר העירונית הרואה בחלקו הדרומי-מזרחי (עד איזור בתי הכלא) - איזור תעשייה, ובחלקו הצפוני מערבי - רזרבה לקידום תוכניות מגורים ומוסדות ציבור.

בהעדר סיכום חד-משמעי מתנהל פיתוח זוחל, פרי לחצים ועובדות מצטברות שאינן משמעותי מבחינת תרומתו לעיר אך עלול לסגור אופציות רצויות בעתיד.

2.3 המאפיינים השכונתיים

כאמור ניתן להבחין ברמלה ב-3 איזורים בסיסיים: השכונות הותיקות (הצפוניות), השכונות החדשות (המערביות) והעיר הישנה. אוכלוסית שני הראשונים רובה ככולה יהודית. בעיר הישנה מתגוררים יהודים וערבים, לעתים במעורב, אך לרוב בקטעים חד-לאומיים. אופי הבינוי אינו אחיד. השכונות הותיקות מורכבות בעיקר מבתיים חד-קומתיים ואילו השכונות החדשות - מבתי קומות. הבניה הנמוכה דומיננטית אף בעיר הישנה אך משתלבים בתוכה בתי קומות, כשיכונים שלמים או בתים יחידים (בעיקר עבור אוכלוסיה יהודית). סיווג רמת השכונה על פי גובה הבניה יש בו איפא כדי להטעות, אף הבניה בקומות אינה אחידה ברמתה וקיים פער ניכר בין בתי עמידר הישנים (שכונות

- גמולני האזורי
- ▨ שטחים לבניה
- 1 מס' השטח לבית

רמלה

ישראל

מצליליה

להק

שוק סוף

שקלים

נצר סעני

אויסקר

פולין

לוד

אזור התעשייה

העיר הישנה

השבונות הוותיקות

השבונות החדשות

שער מנשה

באר יעקב

נצר סעני

4

3

2

6

5

גיורא, יוספטל או ויצמן) לבין בנייני שכונת בן גוריון או הבניינים החדשים
בשולי שכונת בילו.

נתוני האוכלוסיות בשכונות השונות מוצגים בטבלה הבאה והם מצביעים על
תמונה מורכבת למדי.

נתוני אוכלוסיות השכונות השונות (יהודים בלבד)

העיר הישנה (דרום) (צפון)	בן גוריון	אשכול	ג'ורא	ויצמן	וילנה	יוספטל	משכנות	שפרינצק	נוה דוד	יוצאי אסיה-אפריקה בריה"מ (%)
72.0	89.2	80.0	87.3	77.6	77.2	73.5	70.8	63.4	60.1	63.4
28.7	27.2	21.2	22.0	25.8	26.1	24.7	22.1	30.2	31.0	28.0
11.6	10.3	4.1	4.7	9.7	9.0	5.4	2.7	11.7	10.9	8.4
3.6	3.7	4.2	4.3	3.5	3.4	3.8	4.0	3.3	3.3	3.6
2.4	2.3	2.5	2.7	2.5	2.2	2.3	2.4	2.3	2.2	2.3
67.0	65.0	73.0	66.0	67.0	70.0	81.0	79.0	76.0	77.0	75.0
										השכלה
										שנות למוד-
- 9,8 -	10.4	9.0	8.7	8.9	10.3	10.7	10.1	10.8	10.5	(חציון)
- 24,1 -	36.7	25.8	25.5	24.0	33.9	43.6	36.2	41.6	37.0	תיכון+ (%)
- 1,1 -	1.6	0.4	0.7	-	1.1	3.5	1.9	1.1	0.7	תואר אקדמי (%)
										תעסוקה
- 60,7 -	62.1	61.3	56.9	60.5	73.5	65.6	56.9	71.0	64.9	גברים (15+)
- 26,6 -	44.3	28.4	27.1	26.8	36.5	43.0	29.9	33.8	39.7	נשים (15+)
- 31,4 -	46.6	47.1	45.3	41.0	39.6	36.2	33.7	27.5	23.8	בענף התעשייה במסחר ושרותים
- 47,8 -	42.6	34.8	34.2	34.6	42.0	46.0	48.7	49.3	53.2	ציבוריים (%)
										שכירים ראשי
- 26,6 -	73.3	61.1	47.8	56.1	70.6	74.0	50.8	63.4	57.5	משפחות לא מועסקים ראשי
										משפחות
- 31,4 -	23.3	34.0	50.7	37.6	19.4	17.3	37.8	21.4	25.7	(%)
										דיוור
- 59,1 -	59.6	40.9	46.7	52.2	81.9	78.6	85.2	89.7	89.2	בבעלות (%)
										פחות מ-1
- 19,8 -	19.1	24.6	35.9	35.8	23.3	23.4	32.8	29.5	23.9	לחדר (%)
										2+ נפשות
- 6,2 -	7.3	9.7	4.9	7.4	4.7	2.6	4.3	4.5	7.1	לחדר (%)
- 27,1 -	30.3	23.5	13.0	23.1	42.1	57.7	38.0	54.6	51.8	בעל מכונית (%)
										הכנסת ראש משפחה שכיר (יחסית למוצע הארצי ליהודים)
- 87 -	82	92	67	75	92	98	106	106	132	

בתמונה המתקבלת ניכרים הבדלים שונים בין האוכלוסיות. חלקם מצטרפים לכלל מאפייני מצוקה-רווחה, אחרים מתגלים כבלתי משמעותיים. נתחיל דווקא באלה:

+ גודל המשפחה אינו שונה באורח קיצוני. השכיח הוא משק בית בן 3,5-4 נפשות ו- 2,3-2,5 ילדים. רוב מוחלט של המשפחות בכל השכונות מונות 2-5 נפשות.

+ רמת ההשכלה נמוכה עד בינונית. ממוצעי רוב השכונות נעים סביב 10 שנות לימוד, עם חריגה קלה למעלה (שפרינצק ויוספטל) ולמטה (גיורא ויצמן ואשכול). קיים הפרש ברור יותר במספר בעלי השכלה תיכונית ומעלה. מאידך אין מצאי משמעותי של בעלי תואר אקדמי. הללו מצויים ברמת מינימום בכל חלקי העיר, בכל השכונות נמוכים ממוצעי ההשכלה מן הממוצעים הארציים.

+ חלקם של השכירים בין ראשי המשפחות אינו מעיד על מגמה משמעותית. קיימות שכונות חלשות ובהן אחוזי שכירים גבוהים ואחרות ובהן חלקם של השכירים נמוך באורח קיצוני. כך אף בשכונות היוקרתיות.

+ צפיפות הדיור בינונית. כרבע מן המשפחות מתגוררות בצפיפות נמוכה (פחות מנפש לחדר). מאידך צפיפות של שתי נפשות ויותר לחדר מצויה בקרב אחוזים בודדים של האוכלוסיה כשהבולטת במצוקתה היחסית היא דוקא שכונת בן-גוריון בה גודל המשפחה הממוצעת עולה על שאר השכונות.

- מאידך קיימים מספר מאפיינים המבטאים מגמות מצוקה-רווחה ברורים:
- חלקם של יוצאי אסיה-אפריקה בכלל האוכלוסיה;
- שיעור המועסקים ובעיקר המועסקות;
- חלקם היחסי של העובדים בענף התעשייה;
- שיעור ראשי המשפחה שאינם עובדים;
- שיעור הבעלות על דירת המגורים וכן על נכסים כמכונת וטלפון;
- רמת ההכנסה;

אם נצרף מספר מאפיינים המבטאים מגמות מצוקה-רווחה עשוי להתקבל אינדיקטור כמותי למצבה של שכונה ובסיס להשוואה. בטבלה הבאה ניסינו לצרף ארבעה מאפיינים כאלה:

- רמת השכלה: צרוף אחוז מסיימי תיכון ובעלי תואר אקדמי
- רמת תעסוקה: שיעור המועסקים הממוצע, גברים ונשים
- רמת הכנסה: ההכנסה הנקיה למועסק שכיר בערכים יחסיים (הממוצע הארצי=100%)
- רמת הבעלות על דיור ורכב (ממוצע של השניים).

ברור שזהו חישוב שרירותי למדי. בחירת מאפיינים אחרים (או אף מתן משקלים שונים למאפיינים אלה), היו מביאים לתוצאה שונה. אף על פי כן נראה שיש בנתון המתקבל כדי להמחיש את מצבה היחסי של השכונה, ושל העיר בהשוואה לערים אחרות.

השכונה: נוה שפרינצק משכנות יוספטל וילנה וייצמן גיורא אשכול בן- העיר גוריון הישנה דוד										
רמת-השכלה	37.7	42.7	38.1	47.1	35.0	24.0	26.2	26.2	38.3	25.2
רמת-תעסוקה	52.3	52.4	43.4	54.3	55.0	43.7	42.0	44.9	53.2	43.7
הכנסה	132.0	106.0	106.0	98.0	92.0	75.0	67.0	92.0	82.0	87.0
רמת-בעלות	70.5	72.3	61.6	68.2	62.0	37.7	30.0	32.2	45.0	43.1
סה"כ	292.5	273.4	249.1	267.6	244.0	180.4	165.2	195.3	218.5	199.0

העיר:	רמלה (כולה)	ראשון לציון	חולון	ישראל (כל האוכלוסיה)	ישראל (יהודים)
רמת-השכלה	33.9	62.8	55.8	54.5	59.5
רמת-תעסוקה	48.8	58.5	55.8	53.4	55.7
הכנסה	92.0	113.8	105.7	100.0	104.7
רמת-בעלות	50.0	71.5	68.6	58.5	59.1
סה"כ	224.7	306.6	285.9	266.4	279.0

מן הנתונים בולטת נחיתותה של רמלה לעומת הממוצעים הארציים (הן הכוללים והן נתוני האוכלוסייה היהודית). מכלל השכונות רק נוה דוד, שפרינצק ויוספטל מצויות סביב ממוצעים אלה. שכונות כגיורא וייצמן נופלות מהם ב-50-60 אחוז.

מן הטבלה ניכר יתרון של השכונות הותיקות (נוה-דוד, שפרינצק ויוספטל). ומן העבר השני - שכונות גיורא, וייצמן, אשכול והעיר הישנה, כאשר שכונות משכנות ווילנה משנשות דרג ביניים בין צפון העיר וחלקיה הדרומיים (דרום-מערב ודרום-מזרח). מפתיע מעמדה של שכונת בן-גוריון שאף היא מתקרבת לדרג הביניים בזכות רמות ההשכלה והתעסוקה. נדגיש כי על אף יתרון אין השכונות הצפוניות חורגות ברוב התחומים מן הממוצעים הארציים ובסעיפי ההשכלה ותעסוקת נשים אף נופלות מהם. היחס המספרי בין אוכלוסייתן לבין אוכלוסיית שאר חלקי העיר הוא 3:1. ועם זאת קיים פער שאין להתעלם ממנו בין שכונה כנוה-דוד לבין שכונה כגיורא, פער ביחס של 1:8.

היחס המספרי המעניק רוב מכריע לאוכלוסיות חלקי העיר החלשים יחסית, נתוני גודל המשפחה וצפיפות הדיור שאין לראות בהם עקב אכילס של המערכת ואי היכולת לקשור את הפער בין חלקי העיר השונים אל רמת ההשכלה של אוכלוסיותיהן - כל אלה ניווטנו לפתרון הגורס טיפול כוללני בעיר ובאוכלוסייתה תוך הדגשת בסיסה הכלכלי.

3. התפיסה התכנונית

3.1 יעדה של תכנית שיקום עירונית: עמידה על הרגלים

תכנית פיתוח מצריכה יעד מוגדר שהיא אמורה להוות דרך להשגתו. כאשר מדובר ביעד, שאותו יש להציב לפני גורם היצוני (כגון הסוכנות היהודית או קהילה תומכת) חייב יעד זה להוות גם מענה לשאלה: מה יקרה בהמשך הדברים, כלומר לכשיושג. פיתוח הוא עניין שאין לו קצה. אך ענייננו הוא בפיתוח שהוא בבחינת חיזוק. מטרתו להעלות עיר על דרך המלך ולהביאה לנקודה שממנה תוכל לצעוד על רגליה. לכך מספר משמעויות מחייבות:

- הצורך ביצירת כלים שיענו לא רק על צרכי תקופת הפיתוח, אלא על צרכי התקופה שלאחריה, תוך יכולת הפעלה עצמית על-ידי הגורם המקומי.

- הגדרות כמותיות הנגזרות מן היעד ותרומן לאמצעי ביצוע.

- התמקדות ביעד תוך ריכוז הכוחות והשמרות מפתינות המושכים אל צד הדרך. יש לזכור כי קיימת מגבלת אמצעים הן בתחום התקציב והן בתחום כוחות - אנוש. סטייה מן הציר העיקרי ופזילה אל עבר מטרות צדדיות (ותהיינה חשובות ובעלות משמעות הומנית ככל שתהיינה), סופן שיחתכו בנדרש להשגת היעד.

יודגש: השוני בין תכנית פיתוח עבור ישוב יציב ומבוסס לבין תכנית לשיקום עיר כרמלה הוא בכך שהראשונה נועדה לשפר ולשכלל וטבעי שתתמקד בנקודות תורפה, צדדיות ככל שתהיינה. השניה - עניינה בעיקר, אם במובן הפיסי (כגון העיר הישנה, עתודות הקרקע) ואם במובן האנושי (האוכלוסיה הרגילה ולא חלקיה החריגים). כעין פרק א' אשר לכשיושלט ניתן יהיה לעבור ל- ב' שהוא הנוסח ההולם ישוב מבוסס.

לקביעת המוקדם והמאוחר הצדקה כפולה:

- סיכויי ההצלחה רבים יותר אם מקדימים את הקמת הכתלים לצביעתם.

- טיפוח נכון משמעותו היווצרות כתובת להמשך הפעילות. כלומר מנקודה מסוימת אמורה העיר עצמה להתמודד עם בעיותיה. (מה שמהווה אינדיקטור להצלחת שלב א'). להתמודדות עצמית זו יתרונות, הן בשל החסכון במשאבים היצוניים והן בשל איכות המוצר (טייח לבית פרי יוזמת בעליו יאריך ימים יותר מזה הניתן כמתת).

אם הגדרנו את היעד כמצב שבהגיעה אליו תוכל העיר להמשיך ולהתקדם בכוחות עצמה, עלינו לקבוע את הנדרש על מנת להגיע למצב זה. זאת נעשה באמצעות ניתוח מאפייני העיר, השוואתם למאפייני ערים אחרות, אליהן ברצוננו להדמות, מיונם על פי מיקומם בסולם הפיתוח וקביעת סדרי גודל כמותיים המתחייבים מהגדרת היעד.

3.2 מאפייני העיר: מיון ודרוג

בסיכום מאפייני העיר נבחין בין אלה המתחייבים לאוכלוסיה ואחרים הקשורים בנתוני הפיסיים.

לגבי האוכלוסיה - עיר מעורבת בעלת נקודת מוצא התחלתית נמוכה (עיר עולים מעליות חלשות יחסית וכן אוכלוסיה ערבית שאריתית, חלשה אף היא). ולאחר תהליך רב-שנתי של סלקציה שלילית.

- רמה השכלתית נמוכה;
- רמה כלכלית נמוכה הנובעת מהיקף תעסוקה והרכב מועסקים.

פרי צרוף מאפיינים אלה הוא המכלול המכונה איכות חיים שבדרך הטבע ירוד למדי (רמת השירותים המוניציפאליים, נקיון ונוי, נתוני הפשיעה).

לגבי נתונים הפיסיים של העיר יש להדגיש את הנקודות הבאות:

- מיקומה במרכז הארץ, בטווח נסיעה יום יומי לכל מקום באזור המרכז (מפעלים, שירותים, מסחר).
- ממדיה: עיר בינונית, שהיקף אוכלוסייתה אינו בגדר הסבר לבעיותיה.
- קיומו של האזור הישן (הרובע העתיק והעיר שקדמה למדינה) על מכלול בעיותיו הפיזיות והמשפטיות.
- מגבלת הרזרבות הקרקעיות.
- התפיסות השונות לגבי כיוון התפתחותה (צרוף לוד-רמלה, הגדרתה כעיר מינהל).

צרוף מאפיינים אלה היקשה על היווצרות תהליך התפתחות דינמי שבדרך כלל הוא פועל יוצא של נתונים פיסיים קוסמים, מערכת שירותים בעלת כוח משיכה ואוכלוסיה יוזמת. אדרבה, התפתח תהליך הפוך הפועל כמעגל סגור, מתכנס והולך, ואשר חוליותיו: אוכלוסיה חלשה <---> רמת שירותים בלתי מספקת <---> בריחה לישובים סמוכים, יוקרתיים יותר, וחוזר חלילה.

ניתוח המאפיינים השונים מצביע על נתון אובייקטיבי חיובי בולט והוא מיקום העיר: בלב איזור המרכז, בין האיזור המטרופוליני של גוש דן והבירה, סמוך לנתיבי תחבורה מרכזיים (כבישים ארציים, מסילת ברזל, נמל תעופה בינלאומי) ובקרבת מפעלים כלכליים גדולים ומתקדמים (תעשייה אורית, תע"ש, וכן צריפין - מרכזו הלוגיסטי של צה"ל). תרגום יתרונות המיקום לתהליך התפתחות עשוי היה להיווצר לו נמצאו רזרבות קרקעיות זמינות, לשימוש יצרני או למגורים. בהעדרן מחמת מגבלות כמותיות ומגבלות זמינות) נותרים נתיבי פעולה מייגעים ואיטיים, ובדרך-כלל אף פחות אטרקטיביים מנקודת ראות כלכלית. המדובר בשינוי יעודי קרקע, בבינוי מחודש של רובעים מיושנים וחרבים, בפינויי אוכלוסיה ומתקנים. חוקי ההיצע והביקוש יקבעו במידה ניכרת את כללי המשחק וממדי ההצלחה מותנים בהגדלת הביקוש, אם על-ידי שיפור הזמינות, אם בעזרת העלאת הערך.

מיון המאפיינים לקשיחים (כגון מיקום, ארצות מוצא) ולברי-שינוי (רמת השכלה, רמה כלכלית וכו') יצמצם את הרשימה הרלוונטית. אף את אלה האחרונים ניתן לערוך כחוליות בשרשרת או כסיבה ומסובב. רמת הבעלויות על נכסים (כרכב או טלפון) היא פועל יוצא של רמה כלכלית וזו תוצאה של רמת התעסוקה והיקפה. ניתן לקשור את רמת התעסוקה ברמת השכלה, מצטרפת איפא השרשרת שהיא כמעט מובנת מאליה:

- רמת ההשכלה (והחינוך);
- רמת התעסוקה;
- רמת ההכנסה;
- רמת הנכסים והשירותים;

כך בתחום קידום האוכלוסיה.

בתחום הפיסי הפעילויות האפשריות הן ב-3 תחומים:

גיבוש תפיסה תכנונית מוסכמת המלכדת סביבה את המוסדות כולם. פעולה זו חיונית על-מנת לחדול ממצב של חוסר מעש המסתתר מאחרי נימוקים אידיאולוגיים.

שחרור מירבי של קרקע לצרכי תכניות שתקבענה, נוסף למצוקת הקרקע במשבצת העיר אף המעט הקיים שבוי בהגדרות המונעות את זמינותו (קרקע חקלאית, מבחר בעלויות, שמושים ארעיים).

התמודדות עם נושא העיר העתיקה שבמצבו הנוכחי תורם את חלקו לתדמיתה הבלתי מרנינה של העיר.

התחום הפיסי הינו איפא אמצעי לשיפור תדמית העיר, בתחום הכלכלי, בתחום הצורני ובסה"כ אמצעי המשמש את צרכי האוכלוסייה, המקומית ואולי הנוספת, מה שמחזיר אותנו אל ראשיתו של הסעיף: האוכלוסייה וקידומה כמפתח לקידום העיר.

3.3 חיזוק האוכלוסיה

זו ניתנת להיעשות בשתי דרכים:

- קידום האוכלוסייה הקיימת;
- קליטת אוכלוסייה חיצונית שרמתה עולה על ממוצע הנוכחית.

נתייחס ביתר הרחבה לדרכים אלו.

3.3.1 קידום האוכלוסיה הקיימת

כפי שבוטא בנתונים נופלת אוכלוסיית העיר מן הממוצעים הארציים הן ברמת השכלתה, הן ברמות תעסוקתה והכנסותיה. הזכרנו את שרשרת הפיתוח המקובלת, שתחילתה בחינוך וסופה בנכסים ובשירותים. שרשרת שהעניקה לחינוך את מעמדו הבכיר בכל תוכניות פיתוח. מעמד שעד כה לא הניב פירות משכנעים וזאת מכמה סיבות:

נושא הקידום בדרך של חינוך הוא ארוך טווח והוא עשוי להניב פירות רק לאחר עשרות שנים.

התהליך עצמו בהיותו ארוך הסיכויים להשלמתו - חלקיים.

שוב ושוב נמצא שהחינוך אינו עניין העומד לעצמו, תלוש מסביבתו. על רקע של חברה קשת-יום וחסרת מוטיבציה ניצב המורה חדל אוניס והשגיו מוגבלים.

וכשורה תחתונה: שרשרת שלא נמצאה ישימה וזאת חרף נסיונות חוזרים ונשנים שמשכט כשנות חיי המדינה. אזרבה: הפער בין חברת עיירות הפיתוח (ורמלה היא בקטגוריה זו אף שאינה נהנית מזכויותיהן) לבין הערים המרכזיות והותיקות אך החריף, חינוכית וכלכלית.

3.4 הגדרת היעדים מבחינה כמותית

- זאת בתחומים:
- שיעורי תעסוקה והכנסה;
 - תוספת אוכלוסיה חיצונית:

3.4.1 שיעורי תעסוקה והכנסה

השוואת נתוני רמלה בתחומי התעסוקה וההכנסה לאלה של ערים אחרות, מבוססות יחסית, מצביעה על פערים, אותם ניתן להגדיר כיעדים כמותיים:

העיר גודל האוכ'	% מועסקים מגיל 15 ומעלה	% ראשי המשפחה שלא עובדים	% השכירים מכלל ראשי המשפחות	% העצמאיים מכלל ראשי המשפחות	הכנסה חדשית יחסית למשק-בית (שכירים)		
חדרה פתח-תקוה	38.711	64.5	40.8	28.4	61.4	10.2	107
בת-ים	123.868	69.9	43.5	23.4	64.1	12.5	115
חולון כפר-סבא	90.720	70.1	39.7	24.1	61.6	14.3	104
רחובות ראשון לציון	94.450	70.9	40.7	24.1	60.7	15.2	112
לוד	43.488	68.7	46.9	22.2	66.1	11.7	119
רמלה ממוצע ארצי	67.935	70.0	48.8	22.2	67.9	9.8	128
	102.182	70.7	46.2	18.4	70.3	11.2	120
	40.436	65.8	34.6	29.1	64.2	6.7	104
	42.244	64.0	33.0	30.5	61.3	8.3	100
		66.7	40.1	27.4	60.4	12.2	105

מן הנתונים עולה כי:

התפלגות המועסקים לשכירים ועצמאיים אינה בבחינת אינדיקטור לרמתה הכלכלית של עיר. המשמעות היא לענף הכלכלי (תעשייה, מסחר או שירותים) לדרגת המועסק, להכנסה היחסית, ולהיקף הבלתי עובדים.

שיעור תעסוקת הגברים ברמלה נופל מן הממוצע הארצי ומשיעור תעסוקת הגברים ברוב הערים המובאות (64% לעומת כ-70% ברוב הערים) התמונה חריפה יותר לגבי תעסוקת נשים (33% לעומת 40%-46%). כן עולה שיעור ראשי המשפחות שאינם עובדים (30.5% לעומת השכיח בדוגמאות המובאות שהוא 22%-24%).

מצטבר, איפא, פער הנובע משיעור המועסקים ומגובה ההכנסות. אם נאמץ כיעד את נתוניה של עיר בינונית כחולון: שיעור תעסוקה של 70% (גברים) ו-40% (נשים), משמע עליה במספר מקבלי משכורות מקרב האוכלוסיה הנוכחית בשיעורים של 9% ו-21% בהתאמה ובסה"כ - ב-13%. על כך תתווסף רמת שכר הגבוהה ב-10% מן הממוצע הנוכחי ברמלה. הגידול בהכנסות האוכלוסיה

(בניכוי השכר הממוצע של משפחה שראשה אינו עובד) יהיה כ-18%. גידול זה יהווה עבור רמלה נקודת מוצא סבירה להמשיך התקדמות.

יש לזכור שתוספת ההכנסה אינה נחלקת בין כל האוכלוסייה באורח שווה. יש לשער התפלגות נהנים סכמטית כדלקמן:
20% - המהווים את העשירונים הגבוהים, שלא יהנו כלל מן העוגה;
20% - המהווים את העשירונים החלשים, אשר יוסיפו וישתדכו בתחתית;
20% - המהווים את עשירוני הביניים שלא ישתלבו בתהליכי הקידום והפיתוח.

כך שהנהנים העיקריים יהיו כ-40%, עשירוני ביניים, שכלכלתם תשתפר בעשרות אחוזים ויחד עם קבוצת העילית יהוו את הרוב אשר יטה את הכף אל הצד הרצוי.

3.4.2 האוכלוסייה החיצונית

ממדיה של האוכלוסייה החיצונית יקבעו על-ידי:

- הגדרת הפוטנציאלים האפשריים;
- משבצות הקרקע הקיימות;
- ההיקף הנדרש על-מנת שתורגש תרומתה של התוספת לרמה הכללית.

ניתן לראות בהיקף של 55-60 אלף נפש את אוכלוסיית היעד. סדר גודל זה תואם את יעד תוכנית המיתאר הארצית (משרד הפנים), הגורסת 58 אלף נפש, ואת קיבולת תוכנית המיתאר המקומית (70 אלף נפש). הוא אף תואם את הפוטנציאל הקרקעי הבסיסי (בלא תוספת שטחים ע"ח ישובים סמוכים ובלא תהליך של אינטנסיפיקציה באמצעות תחלופה של בניה נמוכה בגבוהה, בעיקר בחלקי העיר הישנים).

תוספת האוכלוסייה היא איפא בשיעור של 10-15,000 נפש. כלומר 3,000-4,000 משפחות. שיעור הריבוי הטבעי החזוי (כ-2% לשנה) עשוי לתרום בתקופה הנדונה כ- 6,000 נפש שהן כ-2,000 משפחות, כלומר כ-300 משפחות לשנה, מספר התואם את התוספת השנתית של זוגות צעירים בערכי נטו, היתר - כ-2,000-1,000 משפחות עשויות לבוא מבחוץ.

מבחינת השפעתה של התוספת החיצונית על הרמה הכללית סביר להגדיר את היקפה הרצוי בלא פחות מ-10%, כלומר כ-6,000 נפש שהם כ-1,800 משפחות. כלומר יש לחתור אל גבולו העליון של התחום הנ"ל. בחישוב שנתי המדובר הוא בכ- 250 משפחות.

מקורותיה של אוכלוסייה זו עשויים להיות מגוונים למדי: אנשים העובדים בעיר אשר יעתיקו את מגוריהם אליה (מורים, עובדי מינהל ומוסדות ציבור), עובדי מפעלים באיזור (תעשייה צבאית, אורית, צריפין) עולים מארצות רווחה ואחרים. המדובר בקבוצות יזומות אשר יהנו מסיוע מיוחד ואשר באמצעותו ניתן יהיה לחתור לרמה מתבקשת. סביר שבמקביל תגיע לעיר גם אוכלוסייה שאינה יזומה שהקפה מותנה בתהליכי פיתוח העיר וקידומה.

3.4.3 היעדים - סיכום כמותי

- א. הגדלת היקף המועסקים: גברים מ- 64% ל- 70%
נשים מ- 33% ל- 40%
- ב. קידום מקצועי של ציבור עובדים בסדר גודל של 35% מכלל המועסקים
(כלומר כ- 4,500 עובדים).
- ג. תוספת אוכלוסיה מבחוץ בשיעור כ- 1,800 משפחות.
- ד. קליטה פיסית של כ- 12,000 נפש, מחציתם בני המקום ומחציתם - מהחוץ.

4. חיזוק האוכלוסיה הקיימת

4.1 תחומי הפעולה ואוכלוסיות היעד העיקריות

מתוך רשימת היעדים שלושה מתייחסים לאוכלוסיה הקיימת:

- הגדלת היקף המועסקים.
- קידום מקצועי.
- קליטה פיסית של כ-2000 משפחות בנים.

הללו עשויים להתבצע כל אחד לעצמו ועשויים לחבור יחד במטופל אחד אשר יעבור תהליך של הכשרה מקצועית, יכוון למקום עבודה ובהיותו נשוי וחסר פתרון דיור יהנה מסיוע אף בתחום זה. חשיבות ההתייחסות הרב-צדדית אינה טעונה הסבר. השקעה בקידום מקצועי בלא להתייחס לבעיות דיור תעודד את תהליך ההגירה מן העיר בלא שיתרם לה דבר. מכאן - מרכזיותו של דור ההמשך בתהליך הפיתוח.

מחזור שנתי בעיר מונה כאלף נפשות. משמע אלף בני נוער יוצאים בכל שנה אל שוק העבודה, מהם בני 15-16 (נושרי מערכת החינוך), מהם בני 18 (קבוצות אוכלוסיה שאינן משרתות בצבא - בנות דתיות וערבים), מהם - בתום שירותים הצבאי, וקיים אף מיעוט המסיים את לימודיו העל-תיכוניים. צעירים אלה הם הנוחים ביותר לקידום, בהיותם קרובים אל ספסל הלימודים ובלתי מטופלים בילדים.

אך הקידום המקצועי עשוי להתחיל מוקדם יותר, עוד בהיותם במסגרת החינוך הפורמלי. קיימים מסלולי הכשרה מקצועית בכל הרמות, החל ברובד הנמוך: תלמידי מסמ"ם והכוון שכיום אך מיעוטם מצוי במסגרת תכליתית המקנה מקצוע של ממש, המשך בתלמידי רמת המסמ"ר וכלה בתלמידי המסמ"ת ותלמידי כיתות י"ג ו-י"ד (טכנאים והנדסאים). ככל שההתייחסות מתבצעת מוקדם יותר יעילותה גוברת. מכאן הצורך בהכללת מערכת החינוך בתהליך השיקום הכללי. מכאן מרכזיותה בתהליך שיקום זה. ואין מדובר בחינוך לשמו (אותו יש לקדם בתהליכים רגילים ובאמצעות כלים שאינם "מבצעים") אלא כאמצעי לקידום הנתבים המקצועיים והטכנולוגיים, בתפיסה קצרת רוח וצרת אופק.

קבוצת היעד הבוגרת יחסית תהיה מורכבת מאנשים צעירים (גילאי 25-35) לרוב - בעלי משפחה שבד"כ קשורים למקום עבודה והנכונים למאמץ הכרוך בקידום מקצועי. קידום רצוי שיעשה תוך שיתוף פעולה עם המפעל המעסיק, אם במסגרת הכשרה פנים-מפעלית או במרכז להכשרה של משרד העבודה.

בין שתי הקבוצות שמנינו מצויה השלישית - מסיימי מערכת החינוך הפורמלי (בד"כ בתום שירותם הצבאי). הללו יהוו מערכת טיפולית מורכבת הכוללת מעקב וקשר בעת השירות הצבאי, יעוץ והכוונה לגבי הקורסים (או אף הלימודים). וסיוע תעסוקתי בסיומם.

היעוץ וההכוונה התעסוקתיים אמורים להנתן במסגרת רחבה, הן למשתלמים ולמתכשרים, הן לבעלי מקצוע המבקשים להשתלב במעגל העבודה, והן לציבור שאינו מועסק והמבקש לשנות את מצבו. זאת על מנת להגיע להיקף המועסקים, כפי שהוגדרו ברשימת היעדים.

מעשה הקליטה לא יגיע לסיומו בלא מתן דעת על נושא הדיור. כפי שהדגשנו לא אחת מטרת התכנית - שיקום העיר. ההשקעה בקידומו התעסוקתי של בן העיר תוחזר, אם זה ימצא בה את מקומו ויתרום לקידומה.

להלן יפורטו תחומי הפעולה ואוכלוסיות היעד תוך תאור הקיים והמוצע.

4.2 מסגרת החינוך הפורמלי

4.2.1 מערכת החינוך - מצב קיים

מערכת החינוך ברמלה כוללת מעונות יום, גני-ילדים, בתי-ספר יסודיים שמונה-שנתיים ומסגרות חינוך על-יסודיות. כן קיימות מסגרות לחינוך מיוחד לגילאים השונים

4.2.1.1 מעונות יום

פעילים בעיר 6 מעונות יום. מהם 3 במסגרת נעמת, 2 במסגרת אמונה ואחד במסגרת ויצ"ו. ס"ה שוהים בכל המעונות 310 ילדים בגילאי שנה ושנתיים, כלומר כ-150 ילד בשנתון.

ברוב המעונות אין התפוסה מלאה וניתן להגדיל את אוכלוסיית הילדים בלא תוספת השקעות.

4.2.1.2 גני ילדים

קיימים כ-70 גני ילדים ובהם כ-2300 ילדים בגילאי 3,4,5 (חובה). מתוכם 2132 בגנים יהודיים ו-160 בגנים ערביים. חלוקת הילדים לפי שנתונים היא כדלקמן:

ס"ה	מספר ילדים		מ"מ	ממ"ד	המסגרת	הגיל
	ערבים	יהודים				
513		(166	347		רשות	3
	*34)				
865		(281	550		רשות	4
914	126	362	426		חובה	5
2292	160	809	1323			סה"כ

*רוב הילדים בגיל 4 וצורפו בחישובים לקבוצת גיל זו.

מנתוני הטבלה בולט כי:

א. ילדי גיל 3 משתלבים רק בחלקם במערכת החינוך.

ב. השתתפות ילדי המגזר הערבי - חלקית בכל הגילאים וכמעט בלתי קיימת בגילאי 3-4.

4.2.1.3 בתי-ספר יסודיים

קיימים בעיר 11 בתי-ספר יסודיים שמונה-שנתיים לפי הפירוט הבא:

בתי-ספר ממלכתיים			
מספר כיתות	מספר תלמידים	השכונה	שם המוסד
20	632	שפרינצק	אחווה
28	939	נוה דוד	מענית
24	756	ויצמן	בן צבי
20	649	וילנא	עצמאות
17	510	אשכול	אשכול
27	836	בן-גוריון	בן גוריון (בילו)
15	328	גורא	שרת
11	194	העיר העתיקה	ביאליק
162	4844		ס"ה

בתי-ספר ממלכתיים-דתיים

שם המוסד	השכונה	מס' תלמידים	מס' כיתות
בר-אילן	משכנות	438	17
הרי"ן	בן-גוריון	423	15
חורב	העיר העתיקה	136	8
ס"ה		997	40

בתי-ספר ערביים

שם המוסד	השכונה	מס' תלמידים	מס' כיתות
בי"ס ערב (כולל סניף)	העיר העתיקה	659	22
ג'ואריש	ג'ואריש	644	20
ס"ה		1303	42

כן קיימים שני בתי-ספר כנסייתיים פרטיים ובהם כ-200 תלמיד. בי"ס של החינוך העצמאי (אגודת ישראל - כ-100 תלמיד) ומספר מוסדות לחינוך מיוחד ולליקויי למידה (מפתן, השומר, סיני). מספר התלמידים במוסדות לחינוך מיוחד - כ-200.

ס"ה לומדים בבתי-הספר היסודיים כ-7700 תלמיד בשמונה שנתונים. שנתון ממוצע כולל כ-1000 תלמידים הנחלקים ל-800 יהודים (כ-640 בזרם הממלכתי, כ-160 בזרם הממ"ד) וכ-200 ערבים.

בתי-הספר מפוזרים בשכונות השונות וקולטים תלמידים על פי חלוקת העיר לאזורי רישום. התפלגות גילאים שונה בשכונות השונות, הפרשים בהקפי אוכלוסיה ואי עדכון גבולות איזורי הרישום יצרו בתי-ספר בגדלים שונים (מפחות מ-200 ועד קרוב ל-1000).

השוני ברמת האוכלוסיה בשכונות השונות משתקף ברמת התלמידים בבתי-הספר. בחינת התפלגות בוגרי כיתות ח' מבתי-הספר השונים בין המוסדות העל-יסודיים לרמותיהם מצביעה על נחיתותם של בוגרי בתי-הספר בשכונות החלשות יחסית (בן-גוריון, שרת, אשכול וביאליק, ובזרם הממ"ד - חורב ונוה יצחק). כפי שצינו, בתי-הספר ברמלה הם שמונה-שנתיים, והרפורמה בחינוך לא בוצעה עד כה. מזה כשנתיים מבוצעו הוראה יחידנית במספר בתי-ספר של הזרם הממלכתי במטרה לשפר את השגי התלמידים.

רמת בתי-הספר הערביים נמוכה מזו של היהודיים. הסיבות העיקריות הן רמת האוכלוסיה (תרבותית וכלכלית), רמת כוחות ההוראה והאמצעים העומדים לרשות החינוך הערבי. ביה"ס בג'ואריש משרת אף אוכלוסיה חיצונית הפזורה בפרדסי האזור בטווחים ניכרים ואשר ביקוריה אינם סדירים. זאת בנוסף לאוכלוסיה המקומית (שכונת ג'ואריש וכפר הבדוים). אופייניים למוסד זה שיעורי נשירה גבוהים לקראת הכיתות העליונות.

לקראת שנת הלימודים תשמ"ז צפויים מספר שינויים בפריסת בתי-הספר:

- ביה"ס בילו (המהווה חלק מבית-ספר בן-גוריון) יעבור למבנה חדש במערב השכונה.

- בי"ס ביאליק יעבור למבנה הנוכחי של בי"ס בילו.

- הסניף של ביה"ס הערבי יעבור למבנה הנוכחי של בי"ס ביאליק.

ההסבר לשינויים קשור בשינויי הפריסה של האוכלוסיה היהודית (גידול באוכלוסיית שכונת בן-גוריון והדללות אוכלוסיית התלמידים היהודיים בעיר העתיקה.

4.2.1.4 המסגרות העל-יסודיות

בשנת תשמ"ה המשיכו כ-680 מסיימי בתי-הספר היסודיים בעיר את לימודיהם. מהם כ-570 יהודים וכ-110 ערבים (כלומר כ-70% מכלל מחזור שנתי במגזר היהודי וכ-55% - במגזר הערבי. הללו פנו לבתי-ספר תיכוניים ולמסגרות להכשרה מקצועית כדלקמן:

- בי"ס לוד-רמלה. בי"ס תיכון עיוני יוקרתי המשותף ללוד ולרמלה והמשרת את האזור כולו.

- בי"ס עמל א'. בי"ס מקצועי ברמה גבוהה הכולל מגמות בתחומים: אלקטרוניקה, ענ"א, חשמל, מכניקה, מזכירות ומינהל. ברובן ברמת מטמ"ת וכן כיתות המשך (י"ג, י"ד) לטכנאים והנדסאים.

- בי"ס רקוסיין: תיכון מקיף, המקיים כיתה עיונית וכיתות מקצועיות במגמות: תעופה, שרטוט, מכונאות רכב, אופנה וסיעוד.

- בי"ס שקדיאל - מקיף דתי משותף ללוד, רמלה ולאזור כולו. כולל מגמות עיוניות ומקצועיות (ביחס 20%:80% בהתאמה). המגמות הטכנולוגיות: אלקטרוניקה-מחשבים, חשמל, מכניקה, מכונאות רכב, הנהלת חשבונות, מזכירות ומינהל, אופנה. על פי מגמותיו המגוונות ורמותיו השונות הוא מציע פתרונות לכלל האוכלוסיה.

- ביה"ס הערבי לוד-רמלה. בי"ס מקיף, משותף לשתי הערים. בדומה למוסדות האחרים שבמסגרת החינוך הערבי הוא סובל מהעדר אמצעים, ואינו כולל פתרונות נאותים, בעיקר בתחום הטכנולוגי-מקצועי. קיימת נשירה ניכרת במהלך שנות הלימודים בו, בשיעור של כשני שלישים.

נוסף על בתי-ספר אלה, פונים בוגרי כיתות ח' למוסדות ומסגרות, בעיר ומחוץ לה. בד"כ כאלה שבתחומי ההכשרה המקצועית. בכלל זה בי"ס אורט לוד, מרכזי נוער והכשרה מקצועית ובתי-ספר תעשייתיים: כן קיימות שתי קבוצות תלמידים הפונות ללימודים עיוניים חיצוניים: פנימיות חתיות ותיכון ערבי ביפו. פרוט המסגרות העל-יסודיות העיקריות ומספר הלומדים בהן מובא להלן:

מהם בכיתות ט' - תושבי רמלה	ס"ה תלמידים	המוסד
77	1000	עיוני לוד-רמלה
161	687	עמל א' רמלה
112	785	מקיף רקוסין
74	670	שקדיאל - לוד-רמלה
77	500	ערבי לוד-רמלה
32	800	אורט לוד
60		מרכזי נוער ועמל ב'
28		בתי-ספר תעשייתיים
60		פנימיות ובתי-ספר חוץ

681	ס"ה	

במהלך הלימודים התיכוניים נמשכת הנשירה ולמעשה מסיימים את כיתות י"ב (בכל רמה שהיא) כ-450 תלמידים. כ-400 מהם - יהודים.

מספר תלמידים בצמתים השונים - סיכום
(בערכים ממוצעים ומעוגלים)

ס"ה	ערבים	יהודים	
1000	200	800	כיתות א'
680	110	570	כיתות ט'
450	50	400	סוף כיתות י"ב

4.2.1.5 מסגרות על-תיכוניות

קיימות בעיר שתי מסגרות על-תיכוניות ומסגרת שלישית המצויה בתכנון.

- בבית-ספר עמל - כיתות י"ג, י"ד במגמת אלקטרוניקה מסלולים לטכנאים ולהנדסאים.

- בבית-ספר רקוסין - כיתות י"ג במגמות תעופה וטיעוד. (במגמת התעופה לומדים לקראת תואר טכנאי).

- בתכנון: בי"ט שקדיאל - כיתות י"ג לתואר טכנאי במגמות אלקטרוניקה ומחשבים.

מספר הלומדים במגמות אלו בשנה הנוכחית - 77, לפי הפירוט הבא:
עמל - כיתה י"ג - 31 תלמיד, כיתה י"ד - 13 תלמיד.
רקוסין - תעופה - 16 תלמיד, סיעוד - 17 תלמידות.

4.2.1 מצב קיים - סיכום

כפי שהסברנו, החינוך הוא האמצעי העיקרי לקדם את רמלה ואוכלוסייתה. מתמנת המצב המתקבלת ברור שבמתכונתו הנוכחית אין החינוך מאפשר היווצרות המהפך המקווה: הישגיו - חלקיים למדי. קיימת נשירה בהיקף ניכר בשלבי החינוך השונים (כמחצית - במגזר היהודי, כשלושה רבעים - במגזר הערבי). חלק מן המסיימים - אין תעודותיהם מאפשרות המשך לימודים או תעסוקה. יוקרתיות המסלול התיכוני-עיוני גורמת להעדפתו אף מצד כאלה שטוב היה לו פנו למסלולים טכנולוגיים. בסך-הכל - פוטנציאל הרחוק מלהיות ממוצה, זאת כתוצאה מן המתרחש בכל שלבי החינוך:

- שלבי הגיל הרך מקיפים רק חלק מאוכלוסיית הילדים.

- הגנים ובתי-הספר היסודיים מתאמצים לקדם את התלמידים באמצעים מוגבלים וללא יכולת להעזר רבות בהורים שבחלקם הגדול הם אוכלוסיות מצוקה.

- פעילות במתכונות 8 שנות בי"ס יסודי והעדר חטיבת ביניים.

לכך מספר משמעותות:

א. קיים מעבר חד משלב ביה"ס היסודי אל שלב התיכון. מעבר זה קשה במיוחד לבוגרי בתי-הספר בשכונות המצוקה.

ב. אין מסגרת אובייקטיבית המכוונת את כלל בוגרי בתי-הספר היסודיים אל מסלולי הלימוד התיכוניים התואמים את כישוריהם. ובמקביל דואגת ליכולת קליטה הולמת במסלולים אלה.

ג. ריכוז התלמידים לחטיבת ביניים משותפת יאפשר סיווגם על בסיס מכנה משותף וללא תוויות ותדמיות.

ד. רמתם הפורמלית של מורי כיתות ז', ח' במסגרת חטיבת הביניים עולה על זו הנדרשת במסגרת החטיבה היסודית.

- השלב העל-יסודי מורכב ממספר ניכר של מסגרות קולטות הפועלות ללא

תיאום ביניהן. לכך השלכות אחדות:

א. קיימת תחרות על התלמידים הטובים, תופעה החוזרת מדי שנה ויוצרת מתח הן בין בתי הספר והן בציבור התלמידים.

ב. העדר פתרונות הולמים לגבי רובד הביניים המהווה את הקבוצה העיקרית מבחינת גודלה. תלמידים אלה מתקשים לבחור את דרכם וברובם נאלצים להסתפק במסגרות שאינן ממצות את נתונייהם.

ג. קיים מסלול לתארים טכנאי והנדסאי (כיתות י"ג, י"ד). כיוון זה המקנה רמה מקצועית יוקרתית ומהווה מדרגה המאפשרת התקדמות נוספת בעתיד אינו זוכה לעידוד הולם. מספר התלמידים המשתלבים בו אינו תואם את הפוטנציאל והצרכים של רמלה.

חשוב להדגיש שמדובר בצעירים המצויים לפני גיוסם לצה"ל. הקניית תואר מקצועי בשלב זה תאפשר להם להשתלב במקצועם בעת שרותם הצבאי ובכך להשיג התנסות מעשית רבת ערך.

ובסיכום: העדר מערכת, העדר טיפול כוללני ומקיף, העדר מבנה נכון.

4.2.2 המבנה המוצע

מערכת החינוך המוצעת תכלול בתי-ספר יסודיים שכונתיים, חטיבות ביניים עירוניות וחטיבה עליונה. זאת בזרם הממלכתי, בזרם הממ"ד ובמגזר הערבי. על פי המתכונת המוצעת מצטרפים תלמידי מספר בתי-ספר שכונתיים לחטיבת ביניים עירונית וממנה - לחטיבה עליונה. הקשר הוא רצוף וההתייחסות כוללת, כלומר "מקיפה" את התלמידים למגמותיהם ולרמותיהם.

4.2.2.1 הזרם הממלכתי

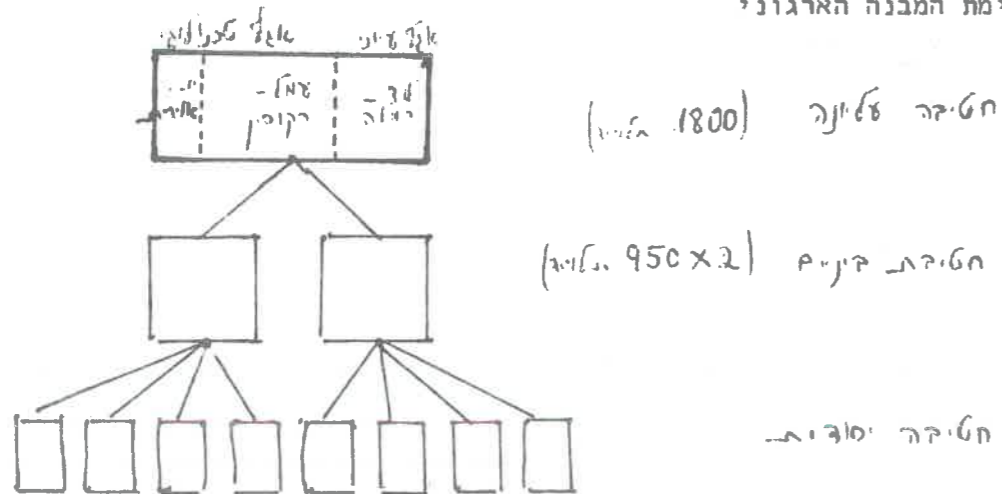
מלבד הפתרון הרצוי והאטרקטיבי בצורת חטיבת ביניים הממוקמת במבנים חדשים, פתרון שתורפתו - בעלותו, עשוי להיות פתרון זול יותר בדרך של ניצול יעיל יותר של המצאי הקיים. הפיכת החטיבה היסודית ל-6 שנתית, משמעותה מספר כיתות נמוך בכרבע. די יהיה, איפא, ב-6 מתוך 8 בתי-הספר הקיימים ובכך יתאפשר ארגונם מחדש של אזורי הרישום, תוך שימת דגש על יתר איזון ברמת האוכלוסיות. במקביל יוסבו שני בתי-הספר הנוותרים לחטיבת ביניים. בהתרשמות ראשונית סביר שיהיו אלה שניים מבין 4 בתי-הספר הבאים: בן צבי, אשכול, עצמאות ושרת. זאת בשל הסיכוי שהוצאת שניים מבין בתי-הספר הללו לא תיצור בעיית מרחקים קשה לתלמידי החטיבה היסודית. קרבתם לבתי-הספר התיכוניים (עמל ורקוסין) עשויה להיות יתרון נוסף.

ברור שיהיה צורך בתוספת בינוי בהיקף של כ-15 כיתות, על מנת לקלוט אף את כיתה ט' מבתי-הספר התיכוניים.

חלוקת חטיבת הביניים לשניים איננה תוצאה של המצאי הפיסי בלבד (פינוי שני בתי-ספר) אלא רצויה כשלעצמה. המדובר בכ-1800 תלמידים (3 שנתונים), המהווים יחידה גדולה למדי ומטעמי תפעול מוטב פיצולם. חלוקת התלמידים בין שני המוסדות תעשה תוך הקפדה על איזון מירבי בהרכב האוכלוסיות. נדגיש שמדובר בחטיבת ביניים עירונית אחת, בכל הנוגע לרמת התלמידים ולהכוננתם אל החטיבה העליונה.

החטיבה העל-יסודית תכלול אגף עיוני (בי"ס לוד-רמלה) ואגף טכנולוגי (בי"ס עמל + רקוסין + בי"ס תעשייתי ת"א). על פי המוצע יצורפו שני בתי-ספר אלה ליחידה אחת ובה מגמות טכנולוגיות ב-3 הרמות (מסמ"ת, מסמ"ר ומסמ"ס). מאידך יוכפל מספר התלמידים אשר יקלטו באגף העיוני ויגיע לכ-160 (25%) (בהשוואה לפחות מ-100 כיום, בלוד-רמלה וברקוסין).

סכימת המבנה הארגוני

א. האגף הטכנולוגי-מקצועי

האגף הטכנולוגי-מקצועי יכלול תשלובת ובה: מכללת עמל, בי"ס רקוסין וביה"ס התעשייתי אורט של התעשייה האוירית. על פי המוצע יאוחדו בתי-הספר עמל ורקוסין לחטיבה מינהלית אחת אשר תכלול כיתות במסלולים הטכנולוגיים השונים: מסמ"ת, מסמ"ר, מסמ"ס והכוון. זאת במתכונת תלת-שנתית + כיתות י"ג (טכנאים) ו-י"ד (הנדסאים). המגמות התעופתיות יועברו לביה"ס אורט בתעשייה האוירית.

המדובר ב-480 תלמיד בשנתון, המהוים כ-15 כיתות. התפלגותן המשוערת תהיה כדלקמן (בסוגריים - מספר משוער של כיתות):

מסמ"ם והכוון	מסמ"ר	מסמ"ת	המוסד/המסלול:
128 (4)	115 (4)	167 (5)	עמל-רקוסין אורט - תעשייה אורית*

כן יהיו בשני המוסדות כיתות י"ג (טכנאים) ו-י"ד (הנדסאים) כדלקמן:

י"ג	י"ד	עמל-רקוסין אורט - תעשייה אורית*
100 (3)	1 (30)	20

*תלמידי רמלה בלבד.

המגמות

היצע המגמות על בסיס המצב הקיים, יהיה כמצטייר מן הטבלה הבאה (המספרים - אומדני מספר תלמידים)

ס"ה	מסמ"ם - הכוון	מסמ"ר	מסמ"ת - מסמ"ת גמר	המגמה/המסלול
			40	אלקטרוניקה מחשבים
			40	ענא מערכות
			25	מיכשור ובקרת טיסה
	20	20	15	חשמל - פיקוד ובקרה
		45		מכונאות מטוסיט
	20	15		מכונאות רכב
	20	15	20	מכניקה - אטומציה
		15	20	שרטוט
	15	15	10	מזכירות ומינהל
	25	20	15	סיעוד למטפלות
	28	15	7	אופנה
480	128	160	192	ס"ה

יחד עם זאת מוצע לבחון מספר מגמות חדשות, הן ברמות הגבוהות והן בנמוכות, העשויות להוות תחליף מועדף מבחינת צרכי המשק (כגון דפוס, אלקטרו-אופטיקה).

הרכב זה של מגמות ומסלולים יעלה על:

- היחס המספרי הרצוי של תלמידים במסלולים השונים (30% - מסמ"ת ומסמ"ת גמר, 25% - מסמ"ר, 20% מסמ"ם)

- יחס בנים-בנות ריאלי בין המסלולים השונים.

- צרכיה של הקומה הנוספת - כיתות י"ג, י"ד.
כיתות י"ג, י"ד

מתוך כ-150 תלמידי כיתות י"ג, שזהו יעד כמותי סביר ורצוי, כ-100 צריכים להמצא בזרם הממלכתי. זאת מתוך מגמות אלקטרוניקה, מיכשור ובקרת

טיסה (רוב התלמידים), מגמות החשמל, השרטוט, המכניקה והסיעוד. מגמת מכשור ובקרת טיסה תהיה במסגרת אורט של התעשייה האווירית והשאר - בעמל-רקוסין. יתכן ויווצר שיתוף פעולה עם ביה"ס אורט לוד לצירוף כיתות משותפות (אצל האחד מגמת מכניקה ואצל השני - שרטוט או חשמל). סביר להניח שבמקרה זה תתקיימנה ברמלה 3 כיתות י"ג וכיתה י"ד אחת.

המשמעות הפיסיית

על פי חישובינו ידרשו במסגרת עמל-רקוסין (3 X 13) 39 כיתות וכן 4 כיתות י"ג, י"ד. ס"ה 43 כיתות. נראה שמצאי הכיתות הקיים יענה על היקף זה (עקב הוצאת כיתת ט' אל חטיבת הביניים). מצב שונה ייווצר בבית-הספר התעשייתי של התעשייה האווירית. מספר התלמידים מרמלה יגדל עד ל-70 בשנתון (כיום 3-4). בהנחה שתמונה דומה תהיה בלוד (70 תלמיד בשנתון לעומת כ-15 כיום) תתבקש הכפלת מספר הכיתות בכל שנתון (8 לעומת 4 כיום) ובס"ה (8 X 3 =) 24 כיתות + כיתת י"ג, לעומת 16 הקיימות. תדרש תוספת של 9 כיתות חדשות.

ב. האגף העיוני

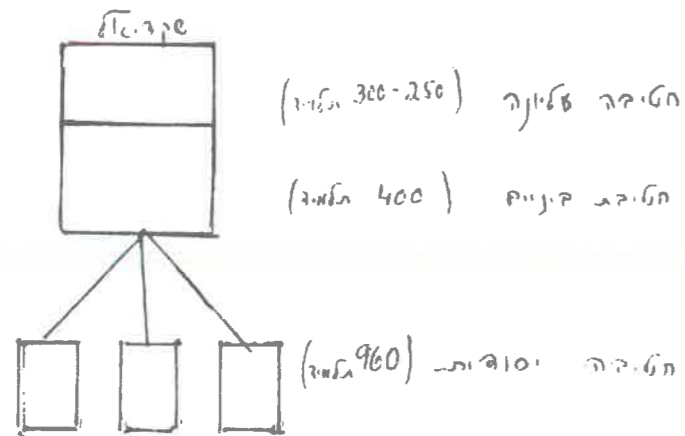
האגף העיוני יתרכז בביה"ס התיכון לוד-רמלה וכאמור יכלול כ-160 תלמידים מרמלה בכל שנתון (לעומת פחות מ-80 כיום). חלק ממספר זה מקורו בכיתה העיונית הקיימת בבי"ס רקוסין ואשר מוצע לבטלה (כ-20 בשנתון) היתר הינם תוספת ריאלית המהווה גידול בכ-50%. גידול זה יתאפשר בזכות הכנה טובה יותר של תלמידי היסודי (תהליך קיים) ותגבור מכוון בשנות חטיבת הביניים. צפוי, איפא, גידול ניכר בהיקף ביה"ס (הנחתנו היא שמספר תלמידים דומה יגיע למוסד זה מלוד ואילו מספר התלמידים מיישובים אחרים ישאר בהיקפו הנוכחי ובס"ה כ-360 תלמיד בשנתון (לעומת כ-200 כיום). בחישוב תלת-שנתי נגיע ל-(3 X 10 =) 30 כיתות לעומת 25 כיום (במתכונת ה-4 שנתית).

4.2.2.2 הזרם הממלכתי דתי

כיום מתוך כ-160 תלמיד המהווים מחזור שנתי בראשית ביה"ס היסודי רק כמחצית משיכה את דרכה לכיתות ט'. ורק כרבע - לבי"ס שקדיאל. צפוי גידול במספר זה בעתיד, הן בשל התבססות ביה"ס שקדיאל, הן בשל הרחבת מסגרתו, תוך הכללת רמת מסמ"ם והכוון (ע"ח מרכז נוער דתי). יחד עם זאת תמשך תופעת היציאה של תלמידים למוסדות חוץ (פנימיות). הקמת חטיבת ביניים מחייבת תכנון כיתות ז' ו-ח' בהיקף מלא וצמצום לקראת כיתה ט'. זאת בטווח הארוך. בשלב הראשון יהיה הגידול הדרגתי, ואומדננו הוא: כ-140 בכיתות ז' ו-ח' (כ"א) וכ-100 בכיתה ט'. כלומר 4 כיתות בכל אחד משנתוני ז', ח' ו-3 בשנתון ט'. עבור רוב כיתות אלו תדרש תוספת בניה.

מיקום חטיבת הביניים עשוי להיות בצמוד לביה"ס התיכון (משותפת ללוד ולרמלה) או ברמלה עצמה, אם במקום עצמאי או צמוד לאחד מבתי-הספר היסודיים, תוך ניצול כיתות ז', ח' המתפנות. (המתאים ביותר מבין שלושת בתי-הספר הוא בר-אילן.) החטיבה העליונה - בי"ס שקדיאל - נכונה במתכונתה הנוכחית אך חשוב שתכלול פתרונות גם עבור הרוכד הנמוך בציבור התלמידים. אלה משתלבים כיום במוסדות להכשרה מקצועית, בד"כ ברמה נמוכה ובמתכונת המפרידה בינם לבין בני גילם האחרים (כגון מרכז נוער דתי).

הסכימה המוצעת היא איפא:

יש להניח שמגמת ההתפתחות המתקיימת כיום בביה"ס תוסיף ותתקיים בעתיד. יהיה זה איפא מוסד "מקיף" הכולל כיתות עיוניות (כ-20% ממספר התלמידים) וכיתות טכנולוגיות ומקצועיות במבחר ניכר של מגמות ורמות. כן יתקיימו כיתות על-תיכוניות במגמת טכנאי אלקטרוניקה ויתכן אף במגמת חשבונאות.

4.2.2.3 המגזר הערבי

החלת הרפורמה על מגזר זה עשויה להתמש פיסית הן בצמוד לביה"ס התיכון או במיקום נפרד, ברמלה עצמה (באופן עצמאי או צמוד לביה"ס הערבי. אפשרות נוספת: ביטול הסניף והפיכתו לחטיבת ביניים).

יתרון ההצמדות לביה"ס התיכון בריכוז המאמץ. לבד מבעיית המשאבים לוקה מגזר זה באיכות כוח האדם שלו. מיקום החטיבה בנפרד משמעותו - צורך בשני מנהלים (מנהל התיכון מתקרב לפרישה). זאת לתפקידים המחייבים כושר התמודדות רב.

מאידך, מיקום עצמאי עשוי לחזק את האופציה לקליטת תלמידים מוגברת במסגרות היהודיות שהן טובות יותר (מה שעשוי להחליש עוד יותר את ביה"ס התיכון הערבי).

כ-5-6 כיתות מסיימות מדי שנה את בתי-הספר היסודיים הערביים בעיר. מספר התלמידים שפנו בשנה האחרונה לביה"ס התיכון הערבי הוא שווה ערך לשתי כיתות בלבד. הערכתנו היא שיש להביא בחשבון בעתיד הקרוב סדר גודל של 3 כיתות בשנתון עבור תלמידי רמלה והתרחבות ל-4 כיתות תוך מספר שנים. כך אף עבור לוד, משמע תוספת של 5 כיתות בשנה אף בלא שינוי מתכונת. הקמת חטיבת ביניים עירונית עשויה אף להגדיל את מספר הכיתות כיוון שסביר שמרבית תלמידי 5-6 הכיתות המסיימות ח' ימשיכו אף ב-ט'. תדרש איפא חטיבת ביניים מקומית בת כ-15 כיתות. מנקודת ראות תקציבית דומה, שהאלטרנטיבה המבטלת את סניף ביה"ס הערבי וממקמת תחתיו את חטיבת הביניים העירונית היא הפשוטה והישימה ביותר. (פינוי כיתות ז', ח' מביה"ס הערבי יאפשר קליטת תלמידי הסניף, פינוי כיתה ט' מביה"ס התיכון יעניק לו נשימה מבחינת הצורך בתוספת כיתות).

החטיבה העליונה

החטיבה העליונה תתרחב בהדרגה ותכלול 7-8 כיתות בשנתון. רצוי שתהיינה ביניהן שתיים עיוניות והשאר מקצועיות. נושא המגמות המקצועיות מחייב כלים ספק אם ימצאו במידה מניחה את הדעת. זאת הן מבחינת ההשקעות הנדרשות, הן מבחינת היכולת לתחזק ולחדש והן מבחינת כוח האדם להוראה. נדרש, איפא,

פתרון החורג ממשבצת ביה"ט. הצעתנו היא לבסס את ההכשרה המקצועית על המרכז הטכנולוגי שייצר באגף הטכנולוגי (שילוב ב"ס עמל ורקוסין). זאת אף אם יהיה צורך בשימוש בשעות שאינן אופטימליות (שעות אחה"צ והערב), בימים מרוכזים ובהשלמות בחודשי החופש.

4.2.3 סיכום

מוצעת בנייתו של מערך חינוך על-יסודי עירוני (בחלקו משולב עם לוד) אשר יכלול:

חטיבות ביניים: ממלכתית, ממ"ד וערבית
חטיבה עליונה: " " "

החטיבה העליונה הממלכתית תתבסס על אגף עיוני (בי"ס לוד-רמלה) ואגף טכנולוגי-מקצועי (שילוב בתי-הספר עמל ורקוסין וביה"ס אורט בתעשיה האוירית).

תלמידי בתי-הספר היסודיים יקובצו לחטיבת ביניים מרכזית (לכל זרם) ובה יטופחו לקראת לימודי החטיבה העליונה, תוך תגבורם בהתאם לצרכיהם האישיים ותוך הכוונתם, מי למגמות העיוניות ומי למגמות ולמסלולים הטכנולוגיים והמקצועיים. כ-15% מכלל התלמידים ימשיכו בכיתות י"ג ו-י"ד לקראת התואר טכנאי והנדסאי.

המערכת המוצעת אמורה לענות על מספר יעדים:

- התוויית מסלולים הולמת לכל ילדי העיר תוך הכוונה מקצועית ואמינה, ותוך הבטחת מקומו של כל ילד.
 - קידום החינוך הטכנולוגי בכל הרמות תוך הדגשת לימודי היסוד (בחטיבת הביניים) המהווים בסיס לתחומי התמחות שונים.
 - שילוב מירבי של תלמידים ממסלולים וממגמות שונים בקבוצות לימוד משותפות.
 - חיזוק התלמידים באמצעות כלים מרכזיים על מנת לפתוח לפנייהם אופציות ותוך עידודם להגיע לרמה מקצועית מוכרת ומבטיחה מבחינה כלכלית.
 - צמצום ההשענות על מסגרות נפרדות ובעלות תדמית נמוכה (קבוצות עבודה, מרכזי נוער וכו').
 - טיפוח כיתות י"ג ו-י"ד בהיקף מירבי מבחינת פוטנציאל התלמידים.
- בכך תהפוך המערכת המוצעת לבעלת משמעות, בתחומים ובשטחים החורגים מגבולותיה הספציפיים ותהווה נדבך לקידום כלכלת העיר ותדמיתה בכלל.
- למימוש התכנית נדרשת החלטה פורמלית ובעקבותיה אמצעים שונים הכרוכים בהגשמתה (מעבר להוצאות השוטפות הקיימות):
- תוספת כיתות (כ-22 בזרם הממלכתי, כ-10 בזרם הדתי וכ-6 בזרם הערבי. ס"ה כ-38 כיתות נוספות וכן מבני מרכז טכנולוגי - ראה להלן). השקעה הנאמדת בכ-2 מיליון דולר. זאת בלא שינויי היקף.

- השקעה בציוד ומכשור (עבור המגמות הטכנולוגיות בהיקפן המורחב).
כ-3/4 מיליון דולר.

- תכניות תגבור וחיזוק. בסדר גודל של כ-150,000 דולר לשנה, במשך
כ-5 שנים. ס"ה 3/4 מיליון דולר.

- תקציבים הקשורים בהתאמת המערכת לגודל האוכלוסיה (הקצב המשוער
כ-3% לשנה, או כ-20% בכל תקופת הפרוייקט). כ-500,000 דולר.

- מטה הפעלה כ-250,000 דולר.

ס"ה כ-4,25 מיליון דולר.

4.3 פרויקט משוחררי צה"ל

4.3.1 כ ל ל י

הגדרה שאינה הולמת את הקבוצה אלא באורח חלקי, מתוך כ-1,000 נפש
המהווים שכבת גיל ברמלה, כ-200 הינם ערבים ועל כן אינם משרתים בצה"ל.
מ-800 האחרים, המחצית הינן נקבות שרק חלקן משרתות בצה"ל או במסגרת שירות
לאומי. אף מבין הזכרים קיים אחוז בלתי מבוטל של פסולי שירות, משמע פחות
ממחצית מחזור שנתי (גילאי 18) משרתת בצה"ל.

ניתן להגדיר מחצית זו כבעלת עדיפות לסיוע ולקידום, הן בשל זכויותיה
והן בשל הפוטנציאל הגלום בה (והרי ההצעה לקידום היא בדרך של חיזוק
האוכלוסיה), אך חייבים לתת את הדעת אף על השאר. הנערה שנמנעה מלהתגייס
בנימוקי דת (או בלחץ סביבתה) אמורה להיות חלק מציבור המועסקים התורם
להכנסה. שיפור רמתה המקצועית יגדיל את סיכויי תעסוקתה, רמת הכנסותיה
ובעקבות זאת תפקודה כשותפה לחינוך ילדיה. כך לגבי הנער הערבי. ההבדל בין
משוחררי צה"ל לבין הבלתי-משרתים הוא במועד הטיפול בהם. כלומר המחזור
המטופל יכלול בני 17-18 ובני 21 (או גילאים אחרים הנובעים מאורך השירות).

הרכב כישורי בני מחזור שנתי עתידי אמור להיות שונה מזה הנוכחי. על פי
מתכונת החינוך המוצעת יגיע מספר מסיימי בגרות עיוני לכרבע מכל שנתון
(לעומת כ-16% כיום). כ-30% יסיימו במטלולי מסמ"ת (לעומת כ-16% כיום),
כ-25% ברמת מסמ"ר (כיום כ-20%) וכ-20% ברמת מסמ"ם והכוון, (כיום כ-17%
ועוד כ-30% שאינם מסיימים שום מסלול). מחצית מסיימי מסלול מסמ"ת, (כלומר
כ-150) ימשיכו בכיתות י"ג וי"ד (טכנאים והנדסאים), לעומת 77 היום.

כיום ממשיכים כ-70 מכל שנתון בלימודים גבוהים (אוניברסיטאות, סמינרים
ומכללות). יש להניח גידול בעתיד לכ-100, זאת אף בלא פעולה אינטנסיבית
יזומה. מימושה של התוכנית עשוי להעלות שעור זה לכ-150, המדובר במבחר
תחומי לימוד, חלקם בעל עדיפות מבחינת העיר וצרכיה ועל כן ראויים לעידוד
יתר, אך אף תחומים נייטרליים ראויים לתמיכה בתנאי שתעשה במקביל פעולה
לקליטת הלומדים לאחר סיום לימודיהם.

4.3.2 המתכונת הארגונית

בהיות קבוצה זו הגורם הזמין יחסית, ובעל הפוטנציאל המירבי מבחינת תרומתו לשפור האוכלוסיה הקיימת, הוא עשוי להיות מרכזי בתהליך הטיפול. מתחייבת הקמתו של מטה אשר בו יתרכז הטיפול שמטבע הדברים יהיה רב-צדדי.

נפרט את תחומי הטיפול:

ריכוז האינפורמציה על אוכלוסיית המחזור השוטף (כלומר פתיחת כרטיס המהווה תמונת מצב של מחזור בני 18 בתום שנת הלימודים: נתוני המתגייסים, ופרטים על כל השאר, המצב מבחינה מקצועית, התכניות להמשך לימודים, השתלבות בעבודה וכו').

הקשר עם המגויסים בתקופת שירותם. לקשר זה מספר צדדים, החל באינפורמציה שוטפת (שיכולה להתבצע גם בסיוע גורם מתנדב של ארגוני הנשים) חבילות בחגים ומועדים, ברכות לסיום שלב ואף סיוע בבעיות אישיות תוך קיום קשר עם שלטונות צה"ל. לקשר זה חשיבות רבה, דווקא כשמדובר באוכלוסיה טעונת טיפוח והוא עשוי לתרום למוראל המשרתים, אך מעבר לכך הוא אף עשוי לתרום להכוונת מסלול שירותם מנקודת ראות מקצועית (סיוע להשתלבות בתעסוקה במסגרת התואמת את תחום הלימודים, השתלמות מקצועית וכו').

לקראת סיום השירות - מתן אינפורמציה רלוונטית לגבי אפשרויות להכשרה להשתלמות מקצועית, המשך לימודים, אפשרויות תעסוקה וכו'.

לאחר השחרור: שיבוץ בקורסים מקצועיים או מסגרות לימוד, ולגבי אחרים - שילוב בתעסוקה.

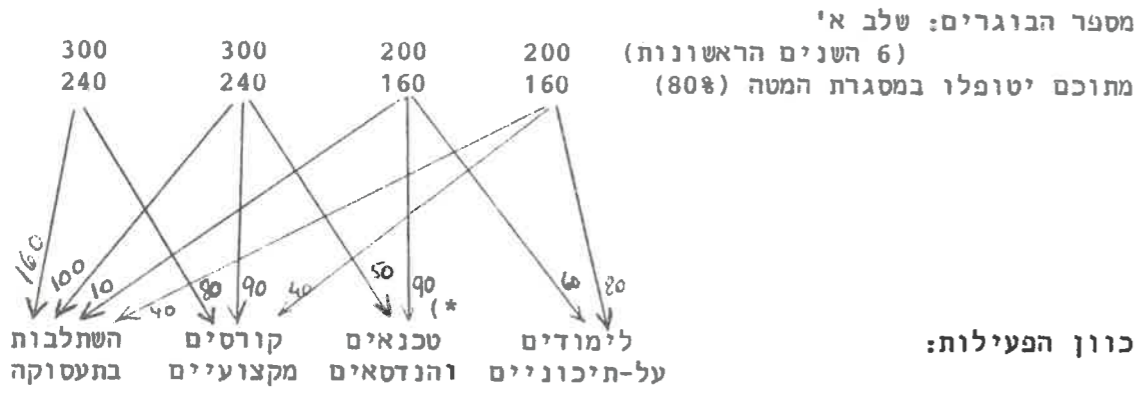
המדובר במטה מצומצם מבחינת כח האדם (מרכז + מזכירה) אשר יסתייע ביחידה להכוונת חיילים משוחררים במשרד הבטחון, במסגרות להכשרה מקצועית של משרד העבודה, בשירות התעסוקה, ובעיקר ברכז ההכשרה המקצועית העירוני (ראה להלן).

כאמור, רק פחות ממחצית האוכלוסיה משרתת בצה"ל, אך הטיפול ינתן לכללה. לגבי השאר הפעילות היא קצרה ותכליתית יותר: הכוונה לקורסים, קשר עם מקומות עבודה, סיוע בלימודים.

4.3.3 ההתפלגות המשוערת

על פי הערכתנו יתפלגו המחזוריים בשנים הקרובות על פי כוונת הפעילות לאחר השירות הצבאי כדלקמן:

מסמ"ם והכוון	מסמ"ר	מסמ"ת	בגרות עיונית	המטלול במסגרת ביה"ס העל-יטודי:
--------------	-------	-------	--------------	--------------------------------

(* הופרד מהלימודים העל-תיכוניים וכולל את המשתתפים בקורס קדם-טכנאים (בוגרי המסמ"ר);

סה"כ על פי כיווני הפעילות		
שלב ב'	שלב א'	
200	140	לימודים על-תיכוניים
150	140	טכנאים והנדסאים
190	210	קורסים מקצועיים
260	310	השתלבות בתעסוקה
800	800	סה"כ

הונח שיעור מטופלים בסדר גודל של 80%. זאת עקב נשירה צפויה, עזיבות, ואוכלוסייה בעייתית, יש לזכור שחלק מן המסלולים הינם קצרים ואחרים - בני מספר שנים (לימודים אקדמאים, מסלול קדם טכנאים ואחריו קורס טכנאים). משמע, בצד מאות המשתלבים בתעסוקה ישנם כאלה שהטיפול בהם ימשך מספר שנים, אף המשתלבים בתעסוקה יחייבו מעקב אחר תהליך השתלבותם, אפשרויות קידום ועידודם בכיוון זה. כלומר מבחנו של המטה המרכז את הפעילות יהיה במידת מעורבותו, יוזמותיו וכניסתו לפרטים. כך אף בכיווני הפעילות האחרים. נפרט זאת מעט.

4.3.4 יוזמות אפשריות בכיווני הפעילות

לימודים על תיכוניים: מעבר לבחירה האישית שהיא זכותו של כל אחד ובוודאי תהווה מרכיב דומיננטי בסל תחומי הלימודים העל-יסודיים, ניתן להסב את תשומת לב התלמידים אל תחומים שהם בעלי עדיפות מבחינת אפשרויות התעסוקה בכלל וצרכי העיר בפרט. דוגמאות:

כוחות הוראה עבור המגזר הערבי (כולל פסיכולוגים ועובדים סוציאליים)
 אחיות מוסמכות
 מהנדסים בתחומים המבוקשים הן על-ידי התעשייה האוירית והן על-ידי מפעלי האיזור.

ההמלצה בכיוונים אלה עשויה להיות מלווה סיוע ממשי (אם בצורת מענק הניתן על-ידי המפעל המעוניין או אף סיוע ממקורות ציבוריים).

טכנאים והנדסאים: בתחום זה אפשרית פעולה מכוונת המתבססת על הסכם עם מפעלים. על פי הנתונים שבידינו קיים בתעשייה האוירית ביקוש קבוע לעובדים מקצועיים ברמות הגבוהות. על-ידי ארגון והכוונה נכונים של תכנית הלימודים ניתן לבצע את הקורסים למשורררי צה"ל כך שבסיומם ישתלבו הבוגרים בתעשייה זו. כך אף לגבי מפעלים אחרים. כוון זה של שתוף פעולה נכון גם לגבי תלמידי כיתות י"ג (אף כי לגביהם אין מדובר בתעסוקה מיידית עקב השרות הצבאי).

קורסים מקצועיים: הללו מחייבים קשר הדוק בין צרכי השוק ומערכת ההכשרה. בלא קשר זה עלולים להיווצר ניצול מוטעה של משאבים ותיסכול. ערכו של המטה יבחן איפא ביוזמותיו וכוסר תגובתו.

השתלבות בתעסוקה: בתחום זה כאמור, מתחייב מעקב אחרי תהליך קליטתם של העובדים תוך עידוד להתקדמות מקצועית שהיא פרי השתלמויות. ניתן לאמץ דוגמאות מבניות הפועלות דרך קבע במפעלי יצור גדולים בעולם המקיימים מערכת מעקב אחר העובדים תוך שילובם בקורסים ובהשתלמויות בתדירות

קבועה. לכך הגיעו עקב היקף החידושים בונעשיות וצרכי ההועדכנות המתמידים. יוזמה בכיוון זה עשויה למצוא נכונות לשיתוף פעולה עם התעשיות, רעיונית ואף כספית.

4.3.5 משמעות כמותית ועלות

מספר המשתתפים במסגרות השונות במהלך תהליך בין 7-8 שנים עשוי להגיע לכ-2,500. מהם כ-1,000 במסגרות לטכנאים והנדסאים (כולל תלמידים במסגרת כיתות י"ג ו-י"ד, לא כולל את הממשיכים בלימודים גבוהים) וכ-1,500 בקורסים מקצועיים (זאת בנוסף למסיימי מגמות מקצועיות, במגמות התיכונות, הפונים לתעסוקה במקצועם - כ-1,000 נוספים).

אומדן העלות של הכשרה מקצועית בהיקף זה נאמדת בכ-7.5 מיליון דולר, אשר יגיעו ממקורות שונים: משרד העבודה והביטוח הלאומי (כמקובל לגבי משתתפים במסגרות להכשרה מקצועית), הסוכנות היהודית (במסגרת פרויקט השיקום), המפעלים ואף השתתפות עצמית (לגבי חלק מהמסגרות).

סכומים נוספים ידרשו עבור פעולות לעידוד החינוך הגבוה (מילגות ומענקים בתחומים מועדפים), תקציבים לעידוד השתלמויות מקצועיות במסגרות פנים-מפעליות והוצאות הפעלתן של מטה הפעולה. הללו נאמדים בכ-3 מיליון דולר לפי הפרוט הבא (באלפי דולרים):

700	תקציבים לעידוד החינוך הגבוה -
2,000	השתתפות בהשתלמויות מקצועיות במסגרות פנים מפעליות -
300	הפעלת מטה הפעולה -

3,000	סה"כ

4.4 האוכלוסייה הבוגרת

4.4.1 כ ל ל י

היכולת לקדם אוכלוסייה בוגרת מוגבלת במידה ניכרת בהשוואה לזו של אוכלוסיית משוחררי צה"ל, (ובוודאי בהשוואה לשל תלמידים במסגרת תיכונית) נוסף על נתונה הבטיסיים שהם כמעט קבועים היא מצוייה כבר במסלול חיים שכל חריגה ממנו היא בבחינת מעמסה. אוכלוסייה זו מורכבת בדרך-כלל מבעלי משפחות והורים לילדים, רובם מועסקים במסגרת זו או אחרת. הנכונות למאמץ קטנה בהרבה וכך אף הנכונות לשלם מחיר כלכלי בתקופת הביניים. קיימת אף השפעת הגיל ובדרך כלל מעבר לגיל מסויים (35 ?) מעטים הסיכויים להביא את האדם המועמד לקידום לידי שיתוף פעולה.

המדובר בשני כיווני פעילות:
 א. הגדלת מספר המועסקים
 ב. קידום מקצועי ותעסוקתי

לגבי הראשון המדובר בבני כל הגילים. אף אנשים מובגרים יחסית אם ישתלבו במעגל העבודה תגדל רווחתם ולו גם במעט. לגבי הללו חשיבות התעסוקה היא אף במישורים שאינם כלכליים ואנו לא נתייחס אליהם.

בקידום המקצועי נתמקד בקבוצת הגיל הצעירה יחסית, בני העשירון השני וראשיתו של השלישי. הללו עדיין מצויים במסלול עולה, בו משתלבות שאיפות ותקוות. המשפחה עדיין בתהליך גידול וכך גם השאיפות הכלכליות. אף נתוני הכישורים חיוביים יחסית. ההתמקדות תהיה איפא באוכלוסייה הנכללת בעשירון שהוא מעל קבוצת הגיל של משוחררי צה"ל שנדונה בסעיף הקודם.

נתייחס אל כוונות הפעילות הנזכרים:

4.4.2 הגדלת מספר המועסקים

על פי הגדרת יעד היקף המועסקים, יש לחתור לגידול במספר העובדים כדלקמן:

גברים: מ-64% ל-70%. תוספת של כ-800 מועסקים (בהנחת מצב קיים);
נשים: מ-33% ל-40%. תוספת של כ-1000 מועסקות (בהנחת מצב קיים);
סה"כ: כ-1,800 מועסקים.

מתבקש סקר אשר יקיף את כלל אוכלוסיית הבוגרים ואשר מוצרו יהיה נתונים על הרכב ציבור הבוגרים שאינם מועסקים, תוך מיונם לגילאים, מקצועות, והסיבות לאי-תעסוקתם. סקר זה ניתן לבצעו בשלבים, ולהתחיל באחת השכונות, מאלו שהן בעייתיות במיוחד (גיורא?).

ניתוח הממצאים יצביע על קבוצות שונות של עובדים שניתן לשלבם בעבודה בתנאי שיוסר הגורם למצבם הנוכחי. גורם זה עשוי להיות העדר מקצוע (ובעקבותיו - רמת שכר נמוכה), ילדים בגיל הרך (שבחלק מהמקרים עשוי מעון יום להוות מענה). עשויות להתגלות עקרות בית שילדיהן גדלו ואשר אינן יודעות איך פותחים מסלול תעסוקתי בשלב מאוחר יחסית. לבעיות אלה יש להציג תשובות.

יש להניח שהתחלה כלשהי עשויה להתפתח ולעבור מפה לאוזן, בפרט אם היא תלויה בפרסומת מתאימה במקומונים הקיימים. ברור שנושא זה חייב להתבצע בשיתוף פעולה עם שרות התעסוקה ועם גורמים נוספים הקשורים אליו (הכשרה מקצועית, הארגונים המפעילים מעונות יום וכו'), והוא מחייב רכז תעסוקה האחראי על ביצוע הסקר, עיבוד נתוניו וקיום הקשרים עם המוסדות הרלוונטיים, ועם מפעלים גדולים שעשויים לקלוט את העובדים. הקשר עם המפעלים עשוי לנווט אף בבחירת תחומי ההכשרה.

העלויות הקשורות במשימה זו כוללות את עלות הסקר, תקציבי הכשרה מקצועית והרחבת מסגרת מעונות היום. אומדן התקציב הנדרש הוא כמיליון דולר, רובם ממקורות הקשורים בהכשרה מקצועית ומעונות יום (משרד העבודה והרווחה).

30,000 דולר	סקרים
" 600,000	תקציבי הכשרה מקצועית
" 300,000	מעונות יום
" 270,000	יחידת רכז תעסוקה

" 1,200,000	סה"כ:

4.4.3 קידום מקצועי ותעסוקתי

אמרנו, שהמדובר בעשירון שמעבר לאוכלוסיית משוחררי צה"ל, מספר בני עשירון זה נאמד בכ-8,000, כ-54% מהם גברים. סביר שהיקף המועסקים בקבוצת גילאים זו עולה במידה רבה על ממוצעי המועסקים ועשוי להגיע לכ-70%, כלומר כ-5,600 עובדים. מתוכם סביר להגיע לכ-12%-10%, כלומר לכ-600 עובדים.

עיקר הפעילות עם קבוצה זו יעשה במסגרות פנים-מפעליות. זאת במסגרת מפעלים המעסיקים מספר ניכר של בני העיר. בדרך זו אין העובד מתנתק ממקום עבודתו, שכרו מובטח וכן קידומו. ההכשרה הפנים-מפעלית עשויה להתבצע באורח מתמשך, תוך שילוב תעסוקה ולימודים, מה שעשוי להפוך את התהליך לנוח יותר מנקודת ראותם של העובדים, שחלקם שאינם בנויים נפשי ללימודים אינטנסיביים.

ההכשרה הפנים-מפעלים עשויה להיות נוחה גם מבחינת העלות. ניתן לשלב במימונה את המפעל, משרד העבודה והסוכנות היהודית.

אומדן ההוצאות בסעיף זה נאמד בכ-900,000 דולר.

4.5 הכלים להכשרה מקצועית

4.5.1 פריסת המגמות והתלמידים

מספר תלמידי החינוך העל-יסודי האמורים להשתתף במגמות הטכנולוגיות והמקצועיות למיניהן מגיע ל- (750 תלמיד בשנתון x 3 שנתונים + תלמידי כיתות י"ג ו-י"ד) = 2,400. זהו מרכיב קבוע אשר על פי תחזיות משרד הפנים יגדל בעתיד בכ-20% ויגיע לכ-3,000 תלמיד בקירוב.

על ציבור זה יש להוסיף כ-500 מבוגרים אשר יעברו קורסים מקצועיים בכל שנה. זאת מלבד מאות רבות של משתלמים, עובדי מפעלים ואחרים אשר יתקדמו במסלוליהם ויצטרפו למתקני הכשרה הולמים.

מצאי המיכשור והציוד הקיים בפועל מצוי במספר מוקדים כדלקמן:

- המכללה הטכנולוגית עמל ובה ציוד ומכשור עבור המגמות: אלקטרוניקה, מחשבים, ענ"א, חשמל - פיקוד ובקרה, מכניקה-אוטומציה, מזכירות ומינהל.
- בי"ס מקיף רקוסין ובו המגמות: תעופה, מכונאות רכב, שרטוט, סיעוד ואופנה.
- בי"ס מקיף דתי שקדיאל ובו: אלקטרוניקה, מחשבים, חשמל, מכניקה, מכונאות רכב, אופנה, הנהלת-חשבונות ומזכירות.
- ביה"ס התיכון הערבי ובו מגמת מכונאות רכב ותפירה.
- עמל ב', ובו מגמות מכונאות רכב וחרושת עץ
- מספר מרכזי נוער המקיימים מגמות ברמה נמוכה יחסית, בכלל זה רמת הציוד. התחומים: נגרות, חשמל, מטגרות, ספרות, מכונאות ופקידות.

כן קיימים באיזור בתי-ספר תעשייתיים (צריפין, אורט - התעשייה האוירית ומרכז להכשרה מקצועית רחב היקף במסגרת התעשייה האוירית).

בעבר מקובל היה להחזיק בכל מוסד לימודים שקיים מגמות מקצועיות ציוד בסיסי עבורן. עם התקדמות הטכנולוגיה נתישן ציוד זה במהירות והמוסדות לא יכלו להדביק את עלות חידושו. כתחליף הוקמו על-ידי משרד החינוך מט"מים - מרכזי טכנולוגיה מרכזיים אשר שרתו בתי ספר מאיזור שלם. תופעה דומה ארעה אף במסגרת מרכזי ההכשרה של משרד העבודה. הללו התפתחו במספר ניכר של ישובים עירוניים ובמהרה נמצאו מפגרים ברמת ציודם בלא יכולת להדביק פיגור זה עקב התקדמותו המהירה של העולם הטכנולוגי ומגבלת האמצעים.

הצרכים בתחום ההכשרה המקצועית הנובעים מתכניתנו מחייבים פתרון הולם. על פי המוצע יתרכז ציבור הצרכנים (כלומר התלמידים) במספר מוקדים:

- האגף הטכנולוגי של החינוך הממלכתי: שילוב בתי-הספר עמל ורקוסין - כ-1,500 תלמיד.

- ביה"ס התיכון הערבי (כולל תלמידי לוד) - כ-600 תלמיד.

- ביה"ס שקדיאל (כולל תלמידי לוד והסביבה) - כ-800 תלמיד.

- ביה"ס התעשייתי אורט התעשייה האוירית - כ-600 תלמיד.

- ציבור המבוגרים שאינו קשור במוקד קיים - כ-500 איש בשנה.

כלומר, לפחות ארבעה ריכוזי תלמידים צעירים וחמישי שבתמונת המצב הנוכחית שאלת מיקומו מאפשרת גמישות.

4.5.2 הערכות המוצעת

פריסת המיכשור תיעשה ב-3 רמות:

1. רמת ביה"ס - זו חייבת להתקיים בכל אחד מן המוסדות. המדובר בפריטים שעלותם נמוכה יחסית או שהשימוש בהם כללי ורב. כדוגמת מערכת מחשבים, ציוד בסיסי בתחום החשמל, המכניקה, התפירה וכו', בכל מקום שקיימות המגמות. תלמידי המגמה הרלוונטית ילמדו חלק ניכר מלימודי ההתנסות בתחום מוסדם, בהתאם לסוג המגמה ומערכת הציוד הקשורה בה.

2. הרמה המרכזית - ברוב התחומים קיים ציוד שהוא יקר יחסית או ששימשו בתהליך הלימודים מוגבל. ציוד כזה ירוכז במרכז טכנולוגי מרכזי, יופעל על-ידי צוות מורים ומדריכים מתמחים ויעמוד לרשות כל המוסדות. מיקומו המומלץ - במסגרת תשלובת עמל-רקוסין המהווה את מוקד התלמידים העיקרי.

3. מסתבר שאף מרכז טכנולוגי עירוני מוגבל באמצעיו ובמספר ניכר של תחומים קצב התחדשות הציוד אינו מאפשר הדבקה. לשם הכרת ציוד יחודי זה מומלץ שיתוף פעולה עם התעשיות בהן הוא מצוי. סידור זה כרוך באי-נוחות הן למערכת הלומדת והן למפעל המסייע ובדרך-כלל יעשה בפרקי זמן מרוכזים או בשעות שלאחר העבודה. יודגש שהקשר עם התעשייה חשוב כשלעצמו וחורג מהתועלת הראשונית של שימוש בציוד חיוני. בעת שהותו של התלמיד במפעל הוא עתיד לספוג הרבה מעבר לשימוש בציוד וללימוד הפעלתו. התנסות קרובה בתהליכי יצור, בעיות איכות, יחס עבודה - כל אלה חשובים להשכלתו המקצועית של התלמיד ואין לרוכסם בין כותלי בית-הספר.

4.5.3 המשמעויות התקציביות

שאלת הקמתו של מרכז טכנולוגי - חלקה תכנוני וארגוני. על בסיס בחינת הקיים במסגרת תשלובת עמל-רקוסין ניתן יהיה ליעד קטע פיסי ולרכז בו ציוד קיים העשוי לשמש את כלל המערכת. אך אין לצפות שדי בצעדים ארגוניים. על פי הערכה ראשונית ידרשו תוספות בניה בסדר גודל של כ-500 מ"ר וכן מיכשור נוסף. ידרשו איפא מספר פעולות:

- סקר הקיים (מבנים ומיכשור)
- פרוגרמה עבור המרכז הנדרש
- תכנית ביצוע

אומדן התקציב הנדרש כ-800,000 דולר (נכלל בסעיפי ההשקעה בחינוך העל-יסודי).

4.6 חיזוק האוכלוסיה הקיימת - סיכום:

הפעילות המומלצת לחיזוק האוכלוסיה הקיימת נאמדות ב-16,5 מיליון דולר. זאת בתהליך בין 7-8 שנים שעיקרו: הכשרה מקצועית, תוספת בניה וציוד במערכת החינוך, פעולות חיזוק ותגבור בחטיבה העל-יסודית. כלומר למעלה מ-2 מיליון דולר לשנה. פרוט ההשקעות הוא כדלקמן (באלפי דולרים):

הסעיף:	הכשרה מקצועית ומענקי חינוך	בניה ומיכשור	ציוד ומיכשור	פעולות לחיזוק ותגבור	הפעלה ושונות	סה"כ
החינוך העל-יסודי	-	2,000	750	750	250	3,750
פרוייקט חיילים-משוחררים	10,200	-	-	-	300	10,500
השכבה הבוגרת	1,500	-	-	-	600	2,100
סה"כ	11,700	2,000	750	750	1,150	16,350

יודגש שאין מדובר בתקציבים שוטפים (כגון תוספת בניית כיתות עקב גידול האוכלוסיה).

5. קליטת אוכלוסיה מבחוץ

5.1 כ ל ל י

שיפור נתוני האוכלוסיה יעשה אף בדרך של תוספת תושבים מבחוץ. גידול אוכלוסיית העיר התבססו עד כה בעיקר על קבוצות עולים שכוונו אליה בשנות החמישים וכן על ריבוי טבעי. בשנות השבעים שוב הגיעה אליה אוכלוסיית עולים ממחוזותיה הדרומיים של בריה"מ. אך מלבדם קשה להצביע על קבוצות משמעותן כמותית. מכ-36,000 תושבי רמלה היהודיים (מפקד 1983) כ-19,000 הם ילידי ישראל אך על פי מוצאם רק 3,000 מוגדרים כבעלי מוצא ישראלי, השאר הינם עולים או בני עולים מאסיה (כ-11,000), אפריקה (13,700) ואירופה-אמריקה (כ-8,500). כאמור נכללים בקבוצה האחרונה עולי קוקז וגרוזיה המהווים את גל העולים האחרון (כ-3,000 נפש). לפנינו, איפא, עיר שכ-78% מאוכלוסייתה הינם עולים או בני עולים מארצות מצוקה.

אין טעם לספוד להזדמנויות שהוחמצו. שכונת בן-גוריון, שהיא האחרונה במנין שכונותיה הגדולות של רמלה מצטיינת בבינוי מרשים: רחובות רחבים, בתי מגורים נאים, גינון ומערכת שירותים שתוכננו כהלכה. אילו השכילו לאכלסה בעולי מוסקבה, אוקראינה והמדינות הבלטיות עשויה היתה להתקבלה שכונה בעלת משקל כמותי (כ-1,800 משפחות), המאפשרת קיום תרבותי קבוצתי ואשר בהדרגה היתה השפעתה ניכרת בעיר כולה (ראה נצרת עלית, באר-שבע, דרום נתניה ואחרים). במקום זאת הופנו לכאן משפחות ממפוני הרובע הישן וקבוצות עולים חלשות המהוות נטל על עיר שאין בכוחה להטות שכם.

5.2 שחיי בניה כמגבלה

כפי שיוסבר להלן קיימת מגבלת קרקע עבור בניה למגורים בעיר. היקף השטחים הפנויים - מועט, ולגבי מרביתם קיימות בעיות קשות של שימושים ובעלויות. כאשר מדובר באוכלוסייה מבחוץ הבעיה אף קשה יותר וזאת בשל הקושי להציג תוכנית בעלת צדדים אטרקטיביים. הוסברה בעיתותם של חלקים שונים בעיר: אוכלוסייה שרמתה נמוכה, חששות מנושא האוכלוסיה המעורבת, מצב פיסי והעדר תשתית. הדרך המקובלת (והבדוקה) להתגבר על אלה היא באמצעות שכונה בעלת היקף, נפרדת יחסית משכונות שאינן מלהיבות ובשיטה צמודת קרקע תוך פריטה על נימת האיכות הקבוצתית. משבצות התואמות שכונה כזו אינן מצויות ברמלה ובודאי לא במצב זמין.

יתכן והפתרון עשוי לבוא בדרך של תיקוני גבול וצרוף שטחים הסמוכים לעיר. מבדיקה שטחית נראה שאף דרך זו אינה קלה ובודאי לא קצרה.

5.3 האוכלוסיה המתבקשת

הדגשנו שהמדריך אותנו אינו הצד הכמותי אלא המשמעות האיכותית שעשויה להעניק לעיר תוספת אוכלוסיה. מכאן שיש לשאוף לעורר את עניינן של קבוצות שתענקה משמעות כזו. הכיוונים העיקריים האפשריים הם:

קבוצות שתעסוקתן ברמלה או בסביבתה, כגון מורים (כ-250 ממורי רמלה המהווים כ-70% מאוכלוסית המורים בעיר אינם מתגוררים ברמלה, בלוד או בהתיישבות הכפרית הסמוכה), פקידי ממשלה ומוסדות שמשרדיהם פועלים בעיר (רמלה היא עיר מחוז), עובדי התעשייה האוירית והצבאית, אזרחים עובדי צה"ל ואנשי קבע הקשורים בצריפין ועוד.

עולים. בעיקר מארצות מזרח אירופה ובריה"מ (אם אמנם יפתחו השערים) וכן מארצות דרום-אמריקה. המדובר בבני המעמד הבינוני שפתרונות הדיור שלהם כרוכים בסיוע ממלכתי. הקמת שכונות שתאפשרנה קליטת קבוצות גדולות למדי, בהן ניתן יהיה לקיים אורח חיים המקובל על אנשי הקבוצה - תקל על קליטתן ותאפשר השתרשותן בעיר. הקמת דירות לעולים זהו תהליך ארוך ומחייב החלטות במישורים שונים, פתרונות קרקעיים, הליכי תכנון והקמה. חשוב להתחיל בו מראש (לפחות עד שלב ההקמה) כדי שאם תתרחש העליה לא נמצא בידיים ריקות.

קבוצות יחודיות שעשויות להשתלב בתוכניות מיוחדות הקשורות בעיר העתיקה. שיקום רובע זה עשוי לכלול קטעים במתכונת יפו העתיקה או שכונת ימין משה בירושלים. אמנים, אדריכלים ובעלי מקצועות קרובים עשויים לגלות עניין בפרוייקט מסוג זה, אם יהיה בעל ממדים משמעותיים וינתן בתנאים מושכים.

במסגרת זו נזכיר את התוכנית לפיתוח דיור ליחידים במתכונת של שכונה הכוללת שירותים מגוונים הנובעים מאופי אוכלוסייה זו. (כ-5,000 עולים יחידים הגיעו לארץ בכל אחת מן השנים 1983 ו-1984 וכאלה עשויים להוות פוטנציאל לשכונה מיוחדת זו שתהיה פתוחה אף למועמדים ישראליים.

וכמובן - תכניות לציבור הרחב ("בנה ביתך" או דיור לזוגות צעירים), זאת בנוסף לתכניות עבור בני העיר (זוגות צעירים ומשוגרי צה"ל) שיש עניין שיקלטו בעיר ואשר נוסף לטיפול בתעסוקתם ובהכשרתם המקצועית חובה להתייחס אף לבעיית דיורם.

5.4 היעדים הכמותיים מול האפשרויות

כפי שנקבע ברשימת היעדים, המטרה היא להגיע לתוספת אוכלוסייה מבחון בסדר גודל של כ-6,000 נפש שהם כ-1,800 משפחות. שיעור זה מהווה כ-10% מן האוכלוסייה הצפויה בעיר כתום תקופת הפיתוח והוא תואם את הנתונים הקרקעיים (אף כי בהנחות מימוש אופטימיות).

הערכתנו היא שניתן לחלק אוכלוסיית יעד זו בין 4 המקורות שנימנו לעיל באופן הבא:

+ קבוצות שתעסוקתן ברמלה ובסביבתה - כ-500 משפחות. השערותנו היא שניתן לצפות לכ-100 משפחות מורים, ומספר דומה של עובדי ממשלה ומוסדות ציבור. היתר עשויים לבוא מקרב עובדי התעשייה וצה"ל באיזור. יש להניח שההתחלה תחייב הטבות ניכרות שניתן יהיה להפחיתן בהדרגה. כן יש לשער שעיתוי הענותן של קבוצות מסוימות יושפע ממצב פרויקטים באזור (מודיעין). על כן אף בעת מאמצי השכנוע חייבים להיות ערים לנעשה מסביב.

+ עולים מארצות מזרח אירופה; דרום-אמריקה ואחרות. המדובר בעליות מארצות מפותחות יחסית אך אשר אמצעייהן מוגבלים. כלל חשוב בנושא קליטת עליה הוא המצאותן של דירות ברמה הולמת ובכמות המאפשרת ריכוז קבוצות בסדר

גודל של מאות משפחות. ברור שאין דרך להקים דירות ולהחזיקן פנויות למקרה שמתרחשת עליה, אך יש לזכור שעליה היא תהליך שעשוי להתמשך פרק זמן ניכר והוא כולל לעתים תקופה של שהות במרכזי קליטה. שטחים זמינים לבניה ובעלי תוכניות מאושרות עשויים לענות על ציפיות הגורמים הקולטים. מוצע להכליל בתוכניות העיר כ- 500-1,000 יחידות דיור לעולים.

+ קבוצות יחודיות. הללו הינם הגורם הקשה יחסית להפעלה. המדובר בגרעינים קטנים יחסית המצריכים עבודה ארגונית וטיפול פרטני. בכלל זה אומנים, יחידים, ואף גרעין של קיבוץ עירוני (כוון שהפך פופולרי בשנים האחרונות). יתרון של קבוצות אלה בכך שהן יכולות להשתלב בעיר העתיקה ולהוות מנוף לקידום נושא בעייתי זה. הנחתנו היא שיש להביא בחשבון כ-50-100 משפחות ממקור זה. מבחינת העלות זוהי הקבוצה היקרה ביותר וסביר שרוב ההשקעה בקליטתה תגיע ממקורות ציבוריים.

+ תכניות לציבור הרחב. זוהי הקבוצה הקלה אך הבלתי-מבוקרת מבחינת איכותה. תכניות לבניה צמודת קרקע בתנאים נוחים יחסית עשויות למצוא קהל. הנחתנו היא שמקור אוכלוסייתו זה יהווה משלים כמותי להגשמת היעד כפי שהוגדר לעיל.

5.5 הטבות ישירות המתבקשות לעידוד תוספת אוכלוסיה

הדגש יהיה הן על קבוצות שתעסוקתם בעיר והן על קבוצות מיוחדות. הערכתנו היא, שמכלל כ-1,800 יחידות הדיור המיועדות לאוכלוסיה חיצונית ינתנו הטבות ישירות לכ-400, בקצב של כ-50 לשנה. אם נניח הטבה ממוצעת בסדר גודל של כ-5,000 דולר, תחבקש קרן של כ-2 מיליוני דולרים.

6. התכנית ומשמעויותיה הפיטיות

6.1 תחומי הפעילות

לכוון המוצע לפיתוח העיר משמעות פיטית בשני תחומים:

- הרחבת מסגרת הבניה למגורים עבור דור הבנים ועבור תוספת האוכלוסייה מבחוץ
- שיפור תדמית העיר באמצעות שיפור חזותה.

מן התחום הראשון נובע הצורך בפעולה רחבת היקף להגדיל באורח מירבי את המשבצת הקרקעית המועדת למגורים ולהכליל בתוכה כל שטח התואם יעוד זה מבחינת השתלבותו בתכנון העירוני. הגדלה זו מוצדקת אף תוך חריגה מגבולותיה המוגדרים של העיר (תוך ביצוע ההליכים המתחייבים מתכנית להכללת שטחים שכנים במשבצת העירונית). קביעה כוללת זו מוצדקת אף בלא להגבילה כמותית. סביר להניח שאילו נמצאו שטחי בניה זמינים, רחבי היקף, במסגרת רמלה, נכון היה להעדיף על בנייתו של ישוב כמודיעין. אך אף בלא להרחיק לכת קיימת הצדקה לפעולה אשר תפסיר לבניה כל שטח המצוי במסגרת העירונית והתואם יעוד זה.

התחום השני חיוני כחלק מן המגמה לשיפור תדמית העיר וזאת כאמצעי להגדלת כוחה המושך עבור אוכלוסייה שבכוחה לתרום לחיזוקה. הבעיה העיקרית מתמקדת כיום בעיר הישנה, והרובע העתיק בכלל זה.

6.2 הרחבת מסגרת הבניה למגורים

צויינה מגבלת הקרקעות ברמלה. המשבצת המצוייה ממזרח לפסי הרכבת (למעלה מ-4,000 דונם) תפוסה בחלקה על-ידי איזורי תעשייה, בתי כלא ושימושים שונים שאינם משתלבים עם בניה למגורים. עורקי תחבורה ארציים (מסילת הברזל והכביש הבין-עירוני) מפרידים בין שני חלקי העיר בתנוחה בלתי מתחשבת ותוך צמצום הנצולת של כ-600 דונם. ניתן היה לבחון התאמה למגורים של כ-300 דונם ממזרח למסילת הברזל ועד למשבצת בתי הכלא (משבצת מס' 1 במפה), אך לבד מבעיות בעלות ויעדים קיימת שאלת קשירת השטח של איזור המגורים העיקרי: אף כי דוקא העובדה שמדובר בשטח נפרד עשויה להתאימו לקבוצת אוכלוסייה יחודית (עולי ארץ מערבית, עובדי מפעל יוקרתי וכו').

כיוון הפיתוח המועדף במסגרת הבניה למגורים הוא באזור המערבי, בשטחים שנותרו בין השכונות נוה דוד, גיורא ואשכול ובין הגבול העירוני. מצויים כאן כ-400 דונם (משבצות 2,3,4 במפה), בדרך כלל במעמד של קרקע חקלאית, ושימוש המיועד הוא בשיטת "בנה ביתך" וכן בבניית קומות (פוטנציאל צפוי - כ-1,000 יחידות דיור). כיוון אפשרי נוסף - בגבולה הדרומי של העיר, מצפון (כ-65 דונם) וממערב (כ-100 דונם) לבית הקברות החדש (משבצות 5,6). השטח המצוי כאן, חלקו זמין למדי (משבצת שנועדה בעבר להקמת מוזיאון צה"ל) וחלקו האחר הוא שטח בעיבוד חקלאי וקשה לפינוי (פוטנציאל צפוי כ-500 יח'). לכיוון פיתוח זה חשיבות בהיותו גובל בעיר העתיקה ועשוי להקל את החדירה אליה.

6.3 העיר העתיקה - שילוב תוספת מגורים, שיפור תדמית ומוקד כלכלי.

העיר העתיקה מהווה למעשה בעיה ופוטנציאל ויש לראות בה מפתח לקידום העיר. כ- 850 ד' ועליהם מבנים עתיקים, ישנים ואף חדשים, מאוכלסים בכ- 5,500 נפש (כ- 1,450 בתי אב). במתכונת המהווה גורם דוחה ובעל השפעה מכרעת על תדמית העיר. הנעלם הוא בשאלת הסיכוי להפוך איזור זה לאתר בעל ערכים כלכליים (תיירות ומסחר תיירי). המדובר כמובן בקטע המהווה את ליבה ההסטורי של רמלה, המשתרע על כ-100 ד' והוא טעון תכנון יחודי.

6.3.1 פוטנציאל המגורים

מלבד האיזור המיועד לתכנון יחודי קיימים ברובע זה שטחים העשויים להשתקם כאיזורי מגורים וזאת בשני סוגי שיקום:

+ שטחים לשיקום "זוחל", המדובר באותם קטעים בהם קיימים מספר ניכר של בנייני מגורים ברמה סבירה (בכלל זה וילות מפוארות) או בנייני אבן מאוכלסים שבהשקעה מזערית ניתן להעניק להם מראה סביר. גודל השטח כ-300 ד', מהם כ-230 דונם - שרוב אוכלוסייתם יהודית וכ-70 ד' המאוכלסים בערבים (רובם נוצרים).

שיטת השיקום המוצעת לגבי קטעים אלו היא: השארת הבתים שצורתם סבירה, או עידוד התושבים לשקם את ביתם (ממקורותיהם או מהלוואות מתאימות, תוך שימוש בפיתויים כגון החכרת הקרקע, במקרים שהאדמה שאינה בחזקתם החוקית של המתגוררים עליה). ניתן לעבד תכניות חזותיות מחייבות אשר תגדלנה את האפקט השיקומי המתקבל. לגבי מגרשים ריקים או בניינים שהם בגדר חורבות יש לחתור לבניה חדשה, אם על-ידי סיוע לאוכלוסייה הקיימת או על-ידי פינוייה והעמדת הקרקע לרשות חוכר חליפי.

הערכה ראשונית מצביעה על קיבולת של כ-600 חצרות בנות כ-1/2 דונם כל אחת. מחציתן בנויות ברמה מניחה את הדעת, ובשאר ניתן לקלוט כ-300 משפחות נוספות (יתכן אף מספר כפול - באמצעות הנחיה לבניה דו-קומתית).

יתרונו של סוג שיקום זה הוא ביכולת לפעול באורח נקודתי ובלא להתנות את הפעולה בפתרון בעיותיה של משבצת שלמה. שיפור חזותי אשר יושג באמצעותו יאפשר שינוי תדמית האיזור ופריצת דרך לאיכלוס צפוף יותר בקטעים אחרים. זאת במחיר נצולת נמוכה של הקרקע.

+ שטחים לפינוי ולבניה חדשה, חלקה בקומות. המדובר בקטעים מרוכזים פנויים בחלקם או שהבנוי עליהם אינו ניתן לשיקום כלכלי. בינוי שטחים אלה מחייב פעולות ריכוז ופינוי אוכלוסייה ובתי מלאכה. המדובר בכ-300 ד' ממזרח וממערב לעיר העתיקה וכן ממזרח לשכונת השיקום (ביל"ו). קיבולת קרקעות אלה עשויה להגיע לכ-1,200-1,000 יח"ד אך יש לזכור שמדובר במסלול רב בעיות, בכלל זה בעיות בעלות סבוכות ביותר.

בקטעים מסויימים עשויות להיווצר קומבינציות משולבות: ריכוז יחידות בנות 3-5 דונם ובנייתם כפרוייקט מרוכז וצפוף יחסית. יחידות מסוג זה עשויות להוסיף כ-100 משפחות נוספות.

זאת בנוסף לכ-500-600 המשפחות המאכלסות את שכונת ביל"ו ושלוחותיה.

6.3.2 הפוטנציאל המסחרי-תיירי

רמלה היא העיר היחידה בישראל שהוקמה על-ידי הערבים. מצויים בה עשרות אתרים בעלי ערך הסטורי ותיירי. תכנית שיקום ופיתוח רבת היקף עשויה להעניק לעיר ענף כלכלי חשוב. אלא שעלות מפעל זה ספק אם מצויה בתחום יכולת ההשקעה של גורמים פרטיים או ציבוריים בישראל של היום. בהעדר מדיניות ברורה קיים תהליך של פיתוח בלתי מבוקר הכולל חדירת בתי-מלאכה, פתיחת מסעדות ואף יוזמות בתחום המגורים, תהליך שספק אם יביא לתוצאות רצויות.

במסגרת מגבלת המשאבים יש לנסות לקיים פיתוח הדרגתי, הבנוי שלבים שלבים כאשר כל שלב הוא יחידה המסוגלת להתקיים לעצמה. כוון התקדמות זה מחייב גיבוש תוכנית כוללת ופיצולה ליחידות משנה כגון:

- איזור השוק
- רחוב יאן מסריק כמרכז מסעדות ומועדונים.
- ועוד כהנה.

יחידות המשנה חייבות לעבור תכנון מפורט הנוגע לכל מגרש ומגרש. נדרשת הגדרת אופיו העתידי והמתחייב מכך מבחינה ארכיטקטונית. בתהליך הפיתוח חשוב לשלב יזמים פרטיים שאמורים להיות הנושאים העיקריים בעול ההשקעות. כן עשויים להשתלב בפעולות הפיתוח קבוצות יחודיות שונות כגון אמנים, קבוצת עירוני וכו'.

6.4 האפשרויות לקליטת אוכלוסיה נוספת (ריכוז)

1,000 יח"ד	המשבצות בגבולה המערבי של העיר (2,3,4)
" 500	המשבצות בחלקה הדרומי של העיר (5,6)
" 1,000	האיזור הצפוני (בין בתי הכלא וביה"ס התיכון הערבי (1)
" 1,300	העיר העתיקה

" 3,800	סה"כ

ובנוסף - בניית בניינים בודדים בחלקי העיר השונים ובעיקר בצפון העיר הישנה.

6.5 פעולות מומלצות

- + בדיקת כל הקרקעות הבלתי בנויות במסגרת משבצת העיר, הגדרת יעודן, שימושיהן, הבעלות עליהן ומשמעות הפיכתן לקרקעות לבניה;
- + בדיקת הקרקעות הגובלות בעיר מבחינת שימושיהן, בעלויותיהן ומשמעות שילובן בתוכנית העיר;
- + פעולה לשינוי יעודן ותכנוןן של כל המשבצות המתאימות לבניה למגורים;
- + גיבוש תפיסה תכנונית מוסכמת לעיר העתיקה;

- + סקר מפורט של איזורי העיר הישנה בנושאי בעלות, שימושים נוכחיים, נתוני דיירים, סיווג מבנים, תשתיות. ובעקבות זאת הכנת תוכניות שיקום מפורטות ברוח כיווני השיקום שהומלצו.
- + בחינת האפשרות להקצאה ותכנון שכונה לעולים בתאום עם משרדי הקליטה והבינוי;
- + תכנון מערכת פתרונות דיור למשפחות צעירות מבני העיר תוך מתן יתרונות לאותם הנוטלים חלק בתכניות הכשרה מקצועית;
- + יזום תוכניות לבניה צמודת קרקע ואחרת עבור קבוצות מועדפות (כמפורט לעיל);
- + עידוד יוזמת בניה פרטית מסחרית בעיקר בחלקיה הצפוניים של העיר הישנה. המדובר בבנייני קומות בודדים כתחליף לבניינים ישנים קטנים ותוך איחוד מגרשים.

6.6 המשאבים לביצוע התכנית הפיסית

יש להבחין בין תקציבים ממלכתיים וציבוריים לבין השקעות של פרטיים וחברות למטרות עסקיות או למגורים עצמיים. הקמתן של כ-4,000 יח"ד מכל המינים כרוכה בהשקעה של כ-200 מיליון דולר, כולם כספים פרטיים (או כספי ציבור הניתנים כהלוואה לזכאי דיור ולעולים). אף ההשקעות בפיתוח כלכלי (מסעדות ומתקני אירוח, שירותי מסחר וכן פיתוח תעשייתי) עשויות להסתכס בעשרות מיליוני דולרים ואף הללו אינן עניין לתכניתנו. עניינה של התכנית הוא בפעולות הציבוריות המהוות תנאי מוקדם לפעולות הפיתוח הנ"ל ואשר אותן מומלץ לבצע בדרכים ובמקורות מימון שונים:

+ סקרים ותכניות, כולל בדיקות לגבי בעלויות ושימושים, סקרי אוכלוסיה ותכנון פיננסיים, תכנית אב (לעיר העתיקה) ותכניות מפורטות (לחלקים שונים בעיר העתיקה והישנה, לאזורים השונים המיועדים לבניה בכל חלקי העיר וכו'), לא ניתן לנקוב בסכומים הנדרשים עבור כל אלה אלא בסדר גודל. כ-4 מיליון דולר.

+ קרן לרכישות ולפינויים. המדובר בקטעים שונים ואף במשבצות קרקע המצויות בבעלותם של גורמים פרטיים ואף צבוריים (כגון הוואקף) ואשר חיוניותם למימושה של תכנית זו או אחרת - גדולה. נדרשת קרן (בה עשויים להשתתף גורמים ומשרדים שונים בהתאם לתכנית הנוגעת בקטע הנדון) ואשר באמצעותה ניתן יהיה לסייע לביצוע הנדרש. סעיף זה הוא מאותם שאין להם שיעור אך הערכתנו היא שניתן לנקוב בסכום של כ-3 מיליון דולר כבעל משמעות למטרות הנזכרות.

+ תקציבי סיוע בתחום הבניה והשיפוצים. כאן נכלול סיוע לזוגות צעירים מבני העיר בכניסתם לדירות מתפנות, סיוע לדיירים בשיפוץ בתיהם כחלק משיקום רובעים בעיר הישנה, השתתפות בסלילת כבישים ובצוע תשתית בפרוייקטים בעלי אספקט כלכלי (תיירות, תעשייה) וכו'. חלק מכספי הסיוע יינתן כהלוואות, ואחר - כמענקים. אף כאן ננקוב בסך המהווה סדר גודל בעל משמעות לאור ניתוח השימושים. - כ-6 מיליון דולר. סה"כ - 13 מיליון דולר.

7. ההערכות הארגונית

כפי שהודגש בפתיחה, תנאי למימוש הפרוייקט בהיקף ובקצב הנדרשים - הפיכתו למוטכם על כלל מוסדות המדינה הרלבנטיים. "מוטכם" במשמעות המוצעת: פרוייקט לשיקום עיר בדרך של טיפול כוללני ותוך התמקדות טיפולית במספר מצומצם של תחומים המהווים תחומי מפתח ואשר יעדם חיזוק האוכלוסייה. בהמשך עשוי הפרוייקט להיות דגם לשורה ארוכה של עיירות שבעייתם דומה ועל כן ראוי לטיפול דומה.

ההערכות הארגוניות המוצעת כוללת ועדת היגוי בין-משרדית ומינהלת פרוייקט.

7.1 ועדת היגוי בין-משרדית

תפקיד ועדת ההיגוי להיות פורום-על המלווה את הפרוייקט ומתווה את דרכו. חבריו יהיו נציגי המשרדים והמוסדות הקשורים בפרוייקט, רצוי אנשים בעלי סמכות ביצועית ובכך הם עשויים לסייע בבעיות המתעוררות והקשורות בתחום טיפולם.

כראש הועדה מוצע מנהל המחוז במשרד הפנים וכחברים בה בעלי התפקידים הבאים:

- ראש העיר
- מנהל המחוז משרד הבינוי
- מנהל המחוז משרד החינוך
- מנהל המחוז משרד העבודה
- מנהל המחוז מינהל מקרקעי ישראל
- מנהל האיזור - התחדשות השכונות
- נציג הקהילה המאמצת

הפורום המוצע יתכנס לעתים מזומנות בתדירות של כאחת לחודש. כמרכז הועדה ישמש מנהל פרוייקט השיקום העירוני אשר מתפקידו יהיה לדווח על ההתקדמות בשטח, לדאוג להכנת החומר הקשור בנושאי הדיון, ולהתייעץ בפורום בכל הטעון הנחיה.

7.2 מינהלת הפרוייקט

בראש הפרוייקט יעמוד מנהל פרוייקט אשר יפעיל את היחידות השונות הנכללות בו:

- יחידת תעסוקה
- פרוייקט משותרי צה"ל
- פרוייקט החינוך העל-יסודי
- פרוייקט הכשרה מקצועית
- רכז תכנון

בכל אחד מן המשרדים הקשורים בנושאי הפיתוח העיקריים יקבע רפרנט קבוע שהוא ורכז הנושא במינהלת הפרוייקט יהוו צוות קבוע לנושא. התחומים הנדרשים: חינוך, תעסוקה, הכשרה מקצועית, בינוי. מעבר לאנשים מוגדרים אלה יקויים קשר קבוע עם שורה של ממלאי תפקידים רלוונטיים כמנהל העיר, נציג עמידר, מהנדס המחוז במשרד הפנים וכו'.

חשיבות רבה לקשר קבוע עם ראש העיר ומנהלי האגפים. על כן חשוב מיקומה הפיסי של מינהלת הפרוייקט ויכולתה להמצא בקשר קל וקבוע עם הגורמים השונים ברשות המקומית.

עלות חלק מיחידות המינהלת נכללה בפרוייקטים השונים. (פרוייקט משוחררי צה"ל, החינוך העל-יסודי וההכשרה המקצועית) מעבר לכך ידרש תקציב הנאמד בכ- 80,000 דולר לשנה ובחישוב 7-8 שנתי - כ-600,000 דולר.

8. עלות ומקורות מימון

עלותו הכוללת של הפרוייקט נאמדת במאות מיליוני דולרים. אך ענייננו הוא בחלקה הציבורי של עלות זו. יודגש שאף הסך שבו ננקוב אינו אלא חלק מהמחיר הנדרש ממקורות ציבוריים. מעבר לנכלל בתוכנית זו ידרשו סכומים גבוהים לפעולות שונות המתחייבות ממצב העיר ואשר מקורן בקופה הציבורית. דוגמאות לכך: מגוון נושאי הרווחה, נושאי הפיתוח הכלכלי (מקורות תעסוקה), נושאי החינוך במסגרת היסודית והטרום-יסודית. הטיפול הנדרש בכל אלה ברמלה חורג בהיקפו מן הערכים הנורמטיביים הממוצעים. אך בתכניתנו הוא לא נכלל כיוון שכפי שהודגש, התמקדנו בציר מוגדר שרבה אמונתנו שאם אמנם ימומש יהיה זה ראשיתו של תהליך שיתנהל בכוחות עצמיים ואשר יהיה מסוגל להתמודד עם כל השאר.

עלותה המשוערת של תכנית זו הוא כ-32 מיליון דולר. על פי הרכב התחומים הבא:

התחום	הסכום (באלפי דולרים)
סקרים ותכניות	4,000
קרן לרכישות ולפינויים	3,000
סיוע לבניה ושיפוצים	6,000
החינוך העל-יסודי	3,750
פרוייקט חיילים משוחררים	10,500
תגבור התעסוקה בשכבה הבוגרת	2,100
הטבות לקבוצות מיוחדות (משיכת אוכלוסיה מבחוץ)	2,000
מינהלת פרויקט	600
ס"ה	31,950

זאת לאורך 7-8 שנים ובממוצע שנתי כ-4 - 4.1/2 מיליון דולר. סך זה כולל עלות פעולות להכשרה מקצועית ומענקי לימודים - 11,7 מיליון דולר, פעולות בתחום מערכת החינוך (חזוק ותגבור, בניה, הצטיידות) כ-4 מיליון דולר. נושאי דיור ופיתוח (כולל תכנון) כ-16 מיליון דולר.

מהרכב התקציב משתמע אף הרכב המקורות: משרד העבודה והרווחה, משרד הבינוי, משרד החינוך, משרד הבטחון (בכל הנוגע לתכניות משוחררי צה"ל) והסוכנות היהודית שהשתלבותה וצירוף תקציביה עשויים להיות הגורם המניע אשר יאפשר הצטרפותם של כל הגורמים לחטיבה משותפת.

יודגש שמרבית הפעולות המומלצות הן בתחומי תפעולם ואחריותם של המשרדים השונים. זכותו של כל אזרח להשתלב במערך ההכשרה המקצועית ולהנות ממענקים המלווים תהליך זה. משרד החינוך חייב במתן פתרונות לכלל תלמידי העיר (חינוך חובה). כך בנושאי דיור לזכאים למיניהם. תקציבי הסוכנות היהודית (והקהילה התורמת) עשויים לסגור את הפער בין ערכי המינימום הניתנים על-ידי המשרדים לבין הצרכים המשתמעים מתכניות רחבת היקף ובעלת יעדים חריגים. תקציבים אלה עשויים להנתן אף לתחומים החורגים ממסגרת החובה הפורמלית (כגון פעולות לחיזוק תלמידים, סיוע לקבוצות אוכלוסיה מיוחדות מבחוץ להשתלב בעיר וכו'). היקף תקציבי הסוכנות חייב להיות מרכיב משמעותי בסך התקציב הכולל. כ-25% לפחות (כלומר כ-8 מיליון דולר).

9. מילות סיכום

הצגנו תכנית המיועדת להעלות את העיר רמלה על דרך המלך. זאת באמצעות פעילויות במספר תחומים מוגדר המצטרפות יחד ליעד שהוא חיזוק אוכלוסיית העיר. היעד אף הוגדר בערכים כמותיים האמורים להוות סף איכותי שמעבר לו תוכל העיר לצעוד בכוחותיה.

אין מדובר בסל פעילויות לבחירה אלא במערכת שיש לממשה כולה (בשינויים אלה או אחרים כמתחייב מן הנסיבות) כיוון שבהעדר שווי משקל פנימי עשויות הצלחות בתחום אחד להפוך לרועץ לעיר אם אינן מלוות עשיה בתחומים האחרים (כגון הכשרה מקצועית בלא פתרונות דיור ושיפור תדמית אשר תביא לנטישה. דוגמה קיימת לכך - פעולתו של ביה"ס לוד-רמלה. כך אף במקרה ההפוך: בניית מגורים בלא חיזוק האוכלוסייה שתוצאותיה איכלוס בדיירים שאינם מהווים תרומה איכותית).

משך התכנית המוצעת 7-8 שנים. פרק זמן שאינו קצר ביותר אך אינו מצוי אף מעבר להרי החושך. משמע, התוצאות חייבות להופיע בטווח סביר (ההתחלות כבר בשנים הראשונות). דומה שבכך כוחו של המוצע ואף מבחנו.

9. מילות סיכום

הצגנו תכנית המיועדת להעלות את העיר רמלה על דרך המלך. זאת באמצעות פעילויות במספר תחומים מוגדר המצטרפות יחד ליעד שהוא חיזוק אוכלוסיית העיר. היעד אף הוגדר בערכים כמותיים האמורים להוות סף איכותי שמעבר לו תוכל העיר לצעוד בכוחותיה.

אין מדובר בטל פעילויות לבחירה אלא במערכת שיש לממשה כולה (בשינויים אלה או אחרים כמתחייב מן הנסיבות) כיוון שבהעדר שווי משקל פנימי עשויות הצלחות בתחום אחד להפוך לרועץ לעיר אם אינן מלוות עשייה בתחומים האחרים (כגון הכשרה מקצועית בלא פתרונות דיור ושיפור תדמית אשר תביא לנטישה. דוגמה קיימת לכך - פעולתו של ביה"ס לוד-רמלה. כך אף במקרה ההפוך: בניית מגורים בלא חיזוק האוכלוסייה שתוצאותיה איכלוס בדיירים שאינם מהווים תרומה איכותית).

משך התכנית המוצעת 7-8 שנים. פרק זמן שאינו קצר ביותר אך אינו מצוי אף מעבר להרי החושך. משמע, התוצאות חייבות להופיע בטווח סביר (ההתחלות כבר בשנים הראשונות). דומה שבכך כוחו של המוצע ואף מבחנו.

